

ROZCESTNÍK I

VYBRANÉ PŘEDNÁŠKY ZE SEMINÁŘE
AKTUÁLNÍ VÝZVY I – MIGRACE
A LETNÍ ŠKOLY ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCE

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA
KATEDRA ROZVOJOVÝCH STUDIÍ

LENKA VOLENÍKOVÁ [EDITOR]
OLOMOUC 2016

Tato publikace vznikla v rámci projektu Letní škola rozvojové spolupráce za finanční podpory České rozvojové agentury a Ministerstva zahraničních věcí ČR – Program zahraniční rozvojové spolupráce. Obsah příspěvků nevyjadřuje názorová stanoviska Katedry rozvojových studií ani Ministerstva zahraničních věcí ČR a České rozvojové agentury.

LETNÍ ŠKOLA
ROZVOJOVÉ
SPOLUPRÁCE

ČESKÁ REPUBLIKA
POMÁHÁ

Editor:

Mgr. Lenka Voleníková

Autoři:

Radovan Dluhý-Smith, MSc. ,B.A.

Doc. PhDr. Lubor Kysučan, Ph.D.

Lucie Macková, M.A.

MUDr. Juraj Mesík

Eliáš Molnár

Mgr. et Mgr. et Mgr. Petra Nezválková

Bc. Dominik Obruča

Mgr. Šárka Řechková

Mgr. et Mgr. Agnieszka Zogata Kusz, Ph.D.

Mgr. Eva Žwaková

1. vydání

Cover © Radim Měsíc

Ed. © Lenka Voleníková

© Univerzita Palackého v Olomouci, 2016

ISBN 978-80-244-5060-5

OBSAH

• Úvod	4
• Migrace – jak rozlišit pojmy a dojmy, Lucie Macková, M.A.	6
• Migrace z historické perspektivy, Doc. PhDr. Lubor Kysučan, Ph.D.	12
• Migrace v evropských souvislostech, Mgr. et Mgr. Agnieszka Zogata Kusz, Ph.D.	20
• Zapojení dobrovolníků v pomoci uprchlíkům, Bc. Dominik Obruča	30
• Náčrt kvantifikácie budúcej migračnej vlny, MUDr. Juraj Mesík	34
• Činnost Diakonie ČCE – Střediska humanitární a rozvojové spolupráce v táborech vnitřně přesídlených osob v severním Iráku, Mgr. et Mgr. et Mgr. Petra Nezválková a Eliáš Molnár	46
• Zahraniční rozvojová spolupráce obcí, Mgr. Šárka Řečková	52
• Globální terorismus – příčiny a souvislosti, Radovan Dluhý-Smith, MSc., B.A.	58
• O autorech	64

ÚVOD

Vážení čtenáři,

v rukou držíte publikaci **Rozcestník**, která podrobně představuje tematické články se společnými zastřešujícími tématy - **migrace** a **rozvojová spolupráce**. Tyto oblasti nebyly zvoleny náhodně. Rozcestník je totiž sborníkem vybraných přednášek ze dvou akcí, které v roce 2016 pořádala Katedra rozvojových studií sídlící na Přírodovědecké fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, a to semináře **Aktuální výzvy I – Migrace** (1. až 3. červen, Olomouc) a 19. ročníku **Letní školy rozvojové spolupráce** (5. až 9. září, Olomouc). Během těchto dvou akcí vystoupilo se svými příspěvky mnoho zajímavých hostů a zúčastnilo se jich asi 80 posluchačů. Pro Vás, kteří jste se nemohli účastnit, nebo pro ty, kteří si rádi některé přednášky znovu připomenou, je tu právě Rozcestník se zajímavými články a odkazy, kde se můžete o tématu dozvědět více.

Seminář Aktuální výzvy

Tento třídní seminář, jehož téma se každoročně mění, je určen především zájemcům, kteří se o danou problematiku zajímají a chtějí se o ní dozvědět podrobnější informace. V roce 2016 byla tématem semináře **migrace**, pro rok 2017 se připravuje téma **terorismus**. Seminář se bude konat na začátku června v Olomouci s omezenou kapacitou posluchačů.

Letní škola rozvojové spolupráce

Tradiční týdenní letní škola, která se pravidelně koná v Olomouci, má za cíl přiblížit účastníkům téma rozvojové spolupráce a humanitární pomoci (české i mezinárodní) prostřednictvím různých aktérů – neziskových organizací, státní správy, soukromých firem či mezinárodních organizací. Program tvoří praktické workshopy a přednášky hostů – předních odborníků působících v této oblasti. Cílovou skupinou letní školy jsou zájemci, kteří se o problematiku rozvojové spolupráce zajímají (nevěnují se jí profesionálně) a chtějí se dozvědět více.

Katedra rozvojových studií, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci

Katedra rozvojových studií byla založena v září roku 2007. Nabízí bakalářský, navazující magisterský a doktorský obor *Mezinárodní rozvojová studia*. Samotný studijní obor vznikl v roce 2003 pod patronátem Katedry geografie a od roku 2007 existuje v rámci nově vzniklé Katedry rozvojových studií. Od roku 2014 nabízí Katedra rozvojových studií také bakalářský obor *Environmentální studia a udržitelný rozvoj* a magisterský obor v anglickém jazyce *International Development Studies*.

Kontakt

Katedra rozvojových studií, Univerzita Palackého v Olomouci

www.development.upol.cz | Facebook: Letní škola rozvojové spolupráce

Lenka Voleníková – lenka.volenikova@upol.cz

MIGRACE - JAK ROZLIŠIT POJMY A DOJMY

Lucie Macková, M.A.

Migrace je globálním fenoménem, o kterém se téměř každý den dočítáme v médiích. Právě proto je důležité rozlišovat jednotlivé pojmy, se kterými se setkáváme, a umět je kriticky zhodnotit. Mobilita je širším pojmem, který zastřešuje i migraci. Migrace jako taková je dlouhodobější a na delší vzdálenosti, může být vnitřní v rámci jedné země, ale také mezinárodní. Tento příspěvek se bude dále zabývat mezinárodní migrací, ale je nutné uvést, že vnitřní migrace je neméně důležitá, např. v Číně je 250 milionů vnitřních migrantů. Počet vnitřně vysídlených osob (tzv. IDPs) každým rokem strmě narůstá.

Z Univerzální deklarace lidských práv (článek 13) vyplývá, že „každý má právo volně se pohybovat a svobodně si volit bydliště uvnitř určitého státu. Každý má právo opustit kteroukoli zemi, i svou vlastní, a vrátit se do své země“. Během migrace rozlišujeme jednotlivé fáze – premigrační, migrační a postmigrační. Někdy také dochází k další migraci (re-emigraci) a novému migračnímu cyklu. Pokud jde o migraci, která se pravidelně opakuje, hovoříme o cirkulární migraci. Migrace samotná je tedy mnohem více než jen den, maximálně dny, nebo týdny, kdy se jedinec vydává na cestu, opouští zemi původu, jinými slovy emigruje. Často se přesouvá přes tranzitní země a nakonec se usazuje v přijímací zemi, kde se stává imigrantem. OSN (UNSD, 2014) migranta definuje jako osobu, „která se přesouvá do země jiné než vlastní a zůstává zde alespoň jeden rok“. Düvell a Vogel rozlišují čtyři typy migrantů: migranty orientované na návrat, emigranty/imigranty, kteří se chtějí v zemi usadit trvale, transnacionální migranty a globální nomády. Tato typologie nastíněná výše se týká dobrovolné migrace.

7

Dalším důležitým jevem je migrace nucená. V tomto případě nemá člověk na výběr a opouští zemi původu z donucení. Tyto situace se mohou řešit třemi způsoby. Jedním z nich je integrace v přijímací zemi. Další možností je dobrovolný návrat do země původu, pokud je tam bezpečno. Posledním způsobem je přesídlení do třetí země (dlouhou tradici přijímání uprchlíků mají např. Kanada, USA, Austrálie a skandinávské státy). Celosvětově má šanci na přesídlení asi jen jeden z padesáti uprchlíků.

Základním principem uprchlického práva je *non-refoulement*. Tento koncept znamená nevracení uprchlíků zpět do země, kde by jim hrozila perzekuce. Dalšími principy uprchlického práva jsou nediskriminace a sjednocení rodin. Aby člověk mohl požádat o mezinárodní ochranu, musí se nacházet v zemi, která podepsala Ženevskou úmluvu, nebo na jejích hranicích. Perzekuce se podle Ženevské úmluvy (Úmluva o právním postavení uprchlíků z roku 1951) týká následujících důvodů:

- rasových,
- náboženských,
- národnostních,
- příslušnosti k určitým společenským vrstvám,
- zastávání určitých politických názorů.

V současnosti podepsalo Ženevskou úmluvu (a následný Newyorský protokol) 146 států. Osoby, které požádají o azyl, mají proto nárok na nestranné přezkoumání své žádosti. Každá osoba se tedy nejprve stává žadatelem o azyl, a pokud je žádost úspěšná, mají nárok na azyl. V případech, kdy osobám nehrozí individuální perzekuce, ale vážná újma (např. z důvodu ozbrojeného konfliktu v zemi původu), mají nárok na tzv. doplňkovou ochranu, která je nižší formou mezinárodní ochrany a je časově omezená.

Míra uznání azylu se liší pro jednotlivé země původu (existuje i seznam tzv. třetích bezpečných zemí), ale velmi se liší i mezi jednotlivými státy, a to i v rámci EU. Pokud se podíváme do statistik, tak zjistíme, že v Izraeli v roce 2011 azyl udělili pouze jednomu žadateli ze 4 600. V České republice bylo nejvíce žadatelů o azyl v roce 2001, a to 18 044. To je desetkrát více než v roce 2015. Většina uprchlíků (86 %) však zůstává v rozvojových zemích.

Norský antropolog Eriksen uvádí, že „stále více je třeba si uvědomovat transnacionální povahu migrace a přestat na ni nahlížet jako na jednosměrný proces, který vede k segregaci, asimilaci nebo integraci do hostitelské společnosti“. Díky častým kontaktům se zemí původu mohou být migranti „tady i tam“, a transnacionalismus je nyní pravděpodobně na vzestupu. Dochází ke stírání hranic i k uvědomování si toho, že jedno místo nemusí nutně znamenat jednu univerzální kulturu. Multikulturalismus je dalším přístupem, kdy vlády (např. ve Švédsku a v Kanadě) akceptují kulturní rozdíly a stát zajišťuje rovná práva pro minority. U všech se ale očekává souhlas s klíčovými hodnotami. V současné době dochází k odklonu od multikulturalismu a důraz se klade na ekonomickou a sociální integraci imigrantů.

Získání občanství není jednoduchý proces a často je možné ho získat až po několika letech pobytu v dané zemi (v EU se hranice pohybuje okolo pěti let). Existují dva principy, „ius soli“ a „ius sanguinis“. Ten první znamená, že člověk se narozením na území daného státu automaticky stává občanem. Tento princip platí převážně u států imigračních (USA, země Latinské Ameriky). V evropských zemích převládá pravidlo „ius sanguinis“ – občanství se předává na základě přibuzenství s občany daného státu. Mnoho států využívá mix těchto principů. Ekonom Paul Collier sám na sobě demonstruje transnacionální povahu své rodiny, která v současné době není žádnou výjimkou: je Brit, manželka je Holanďanka, ale vyrůstala v Itálii, syn má americký pas. Jeho synovci mají egyptské občanství, ale jejich matka je Irka.

Důvody, proč lidé migrují, jsou velmi rozdílné. Migrační teorie se tyto motivace snaží vysvětlit. Jako první se koncem 19. století objevily tzv. migrační zákonitosti E. G. Ravensteina. Ravenstein migraci spojoval s ekonomickým procesem, který se týkal hledání práce a vyšší mzdy. Již tehdy zaznamenal, že většina migrantů se přesouvá jen na krátké vzdálenosti, většinou z venkova do měst. Záro-

veň upozornil na to, že každý proud migrace má také svůj protiproud. Zajímavé také je, že poukázal na tendenci, že ženy migrují více než muži, ale u mužů je více pravděpodobné, že budou migrovat na delší vzdálenosti.

Everett Lee byl nespokojený s tím, že od dob Ravensteina došlo jen k mizivému posunu v porozumění migraci, a proto přišel s novým teoretickým rámcem, který vysvětloval rozhodnutí migrovat jako součet jednotlivých rozhodovacích procesů. Migraci tak vysvětloval „push“ a „pull“ faktory, jejichž rozdílná intenzita vedla k migraci. Určil čtyři oblasti, které ovlivňují následnou migraci: faktory v místě původu, faktory v destinaci, mezilehlé překážky a osobní faktory. Vliv jednotlivých faktorů je rozdílný u různých osob – záleží na výši příjmu, na věku, pohlaví atp. Model „push“ a „pull“ faktorů byl později kritizován, protože zanedbával historické vztahy mezi zeměmi a podceňoval vliv států.

Vzhledem ke komplexnosti migrace neexistuje v současnosti jediná uznávaná teorie, ale mnohé teorie se vzájemně doplňují. Text *Reflexe migračních teorií* Dušana Drbohlava a Zdeňka Uherka pojednává do hloubky o různých teoriích migrace a z velké části odkazuje na klíčový text Douglase Masseyho a dalších autorů z roku 1993, ve kterém popisují základní migrační teorie. Řadí se mezi ně: neoklasický ekonomický přístup, teorie migračních sítí, teorie světového systému, teorie migračních systémů, institucionální teorie migrace a teorie kumulativních příčin. Např. teorie migračních sítí vysvětluje, proč se migrace v čase udržuje, ale nemůže vysvětlit původ migračních pohybů. Migrační sítě jsou formou sociálního kapitálu a vytvářejí solidaritu mezi jednotlivými migranty. Většinou fungují na větší vzdálenosti.

9

Paul Collier se ve své knize *Exodus: How migration is changing our world* ptá, kolik migrace je ještě přínosem a pro koho. Jeho hypotézou je, že pokud migraci neregulujeme, má tendenci se zvyšovat. Pokud ji nikdo nebude kontrolovat, v nejchudších zemích dojde k exodu. Nicméně ti nejchudší obyvatelé většinou nemigrují, nemají na to prostředky. Collier dále argumentuje, že kulturní diverzita snižuje ochotu redistribuovat příjem. Vyšší míra imigrace zároveň snižuje důvěru v rámci skupin i mezi nimi. Nicméně studie o mládeži v Torontu, kde se 50 % obyvatel narodilo jinde, dokládá to, že i přes zvýšenou míru imigrace v průběhu let docházelo ke snižování trestných činů.

Migrace umožňuje lidem přesunout se na místa, kde budou více produktivní (např. přesunem z Haiti do USA se lidem zvýší produktivita desetkrát). Migraci se zvyšuje plat nejen samotným migrantům, ale zvyšuje i hrubý domácí produkt, platy ostatních pracovníků většinou neklesají. Studie Mette Foged a Giovanni Periho z roku 2013 poukazuje na to, že migrace do Dánska měla pozitivní vliv na dánské nekvalifikované pracovníky. Kvůli imigraci nejenže nepřišli o svá pracovní místa, ale naopak se ve firemních hierarchiích posunuli na lepší pozice díky znalostem jazyka a kultury.

Vztah mezi migrací a ekonomickými podmínkami v zemi původu je předmětem diskuze mezi politiky i rozvojovými aktéry. Někteří tvrdí, že migranti pomáhají ekonomickému rozvoji v zemích původu tím, že tam směřují kapitál nebo své dovednosti. Jiní naopak věří v to, že odjezd velkého množství mladých a schopných pracovníků zpomaluje růst země a nutí více lidí emigrovat. Země původu často berou emigraci jako problém, v jiných případech ji vnímají jako příležitost (např. Filipíny). Přijímací země mají většinou obavy z neregulované migrace, přestože mohou těžit z flexibilní a levné pracovní síly, a proto prosazují rozvoj jako nástroj kontroly a snižování migrace.

Statisticky jsou asi 3 % světové populace migranti. USA měly největší celkový počet imigrantů ze všech zemí, 46 mil. v roce 2013, celkem 14 % celkové populace. Na druhém místě pak bylo Rusko (11 mil.) a na třetím Německo (9 mil.). Čína má jeden z nejnižších podílů imigrantů jako % populace (0,1 %). Nejvyšší podíl má Vatikán – 100 %, Spojené arabské emiráty – 83,7 %, Katar – 73,8 %, Kuvajt – 70 % a Monako – 64,2 %.

1990	2,9 %
2000	2,8 %
2010	3,1 %
2013	3,2 %
2015	3,3 %

Tabulka 1:

Podíl migrantů na celosvětové populaci. Zdroje: *United Nations (2013), Trends in International Migrant Stock: The 2013 Revision; United Nations (2015), International Migration Report 2015*

V České republice tvoří migranti asi 4 % populace – většina jich pochází ze Slovenska. Od roku 1989 vzrostl počet cizinců na území ČR třicetinásobně. Občané z Ukrajiny, Vietnamu a Ruska tvoří cca 75 % cizinců z třetích zemí na území ČR. Dalšími zeměmi, odkud pocházejí cizinci v ČR, jsou USA, Mongolsko, Čína, Kazachstán a Moldavsko. Z toho žen cizinek na území ČR je 46,5 %. Celosvětově je toto číslo 48,2 %.

Pro více informací:

Tištěné zdroje

- Collier, P., 2013. *Exodus: How migration is changing our world*. Oxford: Oxford University Press.
- Dinovitzer, R., Hagan, J. and Levi, R., 2009. "Immigration and Youthful Illegalities in a Global Edge City." *Social Forces* 88: 337-372.
- Düvell, F. and Vogel, D., 2006. "Polish Immigrants in the UK". In *Contemporary Polish Migration in Europe*, edited by Anna Triandafyllidou. Lewiston, NY: Edwin Mellen.
- Eriksen, T. H., 2012. "Immigration and national identity in Norway". In *Rethinking national identity in the age of migration*, 342-363. Verlag Bertelsmann Stiftung.
- Lee, E., 1966. "A Theory of Migration." *Demography* 3, 1: 47-57.
- Massey, D. et al., 1993. "Theories of International Migration: a Review and Appraisal." *Population and Development Review* 19, 3.
- Mette F. and Peri, G., 2013. "Immigrants' and Native Workers: New Analysis on Longitudinal Data." *NBER Working Papers* 19315.
- Ravenstein, E. G., 1885. "The Laws of Migration". *Journal of the Statistical Society of London* 48, 2: 167-235.

Elektronické zdroje

- Úmluva OSN o právním postavení uprchlíků ze dne 28. července 1951. <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/uprchlici.pdf>.
- Drbohlav, Dušan a Zdeněk Uherek. "Reflexe migračních teorií." 2007. <https://web.natur.cuni.cz/ksgrsek/illegal/clanky/Uherek-Teorie.pdf>.

MIGRACE Z HISTORICKÉ PERPSEKTIVY

Doc. PhDr. Lubor Kysučan, Ph.D

Většina globálních problémů (globalizace, populační růst, ekologická krize) nás tolik děsí nejen svými potenciálními riziky a hrozbami, ale i proto, že neznáme jejich historii. Pokud tuto historii lépe prozkoumáme, umožňuje nám to pohlížet na ně realističtěji a snažit se je racionálně řešit. Rozhodně to bezdiskusně platí i pro migraci, která zvláště dnes v Evropě vzbuzuje tolik obav. Migrace je téměř tak stará jako lidské dějiny a rozhodně nepředstavuje vždy jen negativní či výrazně abnormální jev. Jejím prostřednictvím byly osídleny nové kontinenty a vytvořila se soudobá politická, etnická i kulturní mapa světa. Německý historik migrace Klaus J. Bade říká: *„Homo migrans“ existuje stejně dlouho jako „Homo sapiens“, neboť pohyb z místa na místo patří k podmínkám lidského bytí - podobně jako zrození, nemoc a smrt. Migrace jako sociální procesy jsou – pokud si odmyslíme útky a nucené migrace – odpovědí na více či méně komplexní ekonomické, ekologické, sociální a kulturní podmínky existence člověka. Dějiny migrací jsou proto součástí obecných dějin a jen na jejich pozadí je lze pochopit.* Pro příslušníky nejstarších prehistorických loveckých a sběračských společností byla migrace v podstatě přirozeným životním způsobem. Teprve s postupným přechodem k zemědělství a s ním spojenému usedlému způsobu života v období neolitické revoluce a následným vznikem nejstarších civilizací organizovaných již ve státních formách člověk objevuje pojem domova, spojeného s vazbou na jediné místo a komunitu. Domov začíná znamenat výrazně kladnou hodnotu, vyvržení z něj (např. v důsledku těžkého provinění nebo nemoci – ve starověku a středověku např. malomocenství) je chápáno jako jeden z nejhorších trestů, osudové stigma. Po celé naše kulturní dějiny, od starověku až po dnešek je vykořeněný člověk bez domova nazírán buď jako osudem postižený nešťastník, nebo naopak podezřelá, morálně nedůvěryhodná bytost. Tulák, vykořeněný bezdomovec, vykořeněný bloud se stává kulturním a literárním archetypem. A naopak existence bez domova, život „on the road“ je pak výrazem protestu proti usazené společnosti, útekem do svobody. Všichni ti, na které usedlá společnost pohlíží s nedůvěrou (ve středověku vandráci a potulní studenti, později pak např. potulní komedianti, kramáři, kočující Romové, v nedávné době např. trampové, američtí beatnici a hippies), se naopak pro společenské rebely stávají ztělesněním volnosti, symbolem ničím nespoutaného života. Od starověku po dnešek platí, že sedentarizované společnosti potom se stejnou nedůvěrou a podezřením pohlížely na kočovníky a neusazené, migrující kmeny a národy žijící v jejich těsném sousedství, které pro ně nejednou skutečně znamenaly vážnou vojenskou a politickou hrozbu (např. Řekové a Římané je zahrnovali mezi tzv. barbary). Na vybraných příkladech migrací od starověku po raný novověk bych rád ukázal složitost problému stejně jako to, že vždy nemusí jít o problém, ale někdy i o přínos.

Rozsáhlé migrace, motivované většinou demografickým vývojem a klimatickými změnami, již ve starověku výrazně určovaly tvář tehdejšího světa. Např. rozsáhlá invaze „mořských národů“ kolem roku 1200 př. Kr. vedla ke zpusťování celého východního Středomoří, vypálení fénických měst, vyvrácení chetitské říše

a vážnému ohrožení Egypta. Jeden z oněch mořských národů, *Pelištejci* (bibličtí *Filištíni*) dal vznik názvu země Palestina. Stejně tak jen o málo později invaze Dóřů zničila vyspělou civilizaci mykénského Řecka. Některé ze starověkých migrací se staly přímo legendární (např. exodus Židů z Egypta do „země zaslíbené“). Jiné migrace byly vynucené, fakticky se jednalo o deportace praktikované zejména velkokráli starověkých předovýchodních říší (Babylóňané, Asyřané) za účelem snazšího ovládní podmaněného obyvatelstva (např. známé asyrské a babylónské zajetí Židů). V podobné politice do určité míry pokračovali ve vztahu k Židům i jiným národům také Římané. Po potlačení židovských povstání v letech 66–70 po Kr. a zejména potom povstání Šimona Bar Kochby v letech 132–135 po Kr. byl Židům zakázán vstup na území Jeruzaléma a velká část z nich byla vyhnána z území tehdejší Judeje, což přispělo k značnému posílení židovské diaspory. Život v diaspoře se tak stal nejen osudovým údělem židovského národa, ale současně, díky talentu a vyspělé intelektuální kultuře židovského národa, přispěl k obohacení všech společností, kde se Židé ocitli. Environmentální příčiny měly migrace Mayů kolem 9. stol. př. Kr. a např. již dávno předtím obyvatel kdysi zelené Sahary. Jejich postupný exodus před postupující pouští, šířící se v důsledku globální klimatické změny a částečně i v důsledku jejich nešetrných zemědělských technik (zejména pastevectví), nakonec skončil až v údolí Nilu a dal vzniknout staroegyptské civilizaci.

14

Díky migraci se výrazně rozvíjela a obohacovala i klasická antická kultura. Rozvíjející se řecká kultura se z tohoto svého historického území šířila prostřednictvím velkých migračních vln, známých jako „velká řecká kolonizace“. V důsledku rychlého ekonomického rozvoje řeckých obcí již na počátku archaického období řeckých dějin a s ním spojeného populačního růstu muselo svobodné obyvatelstvo těchto obcí hledat nová sídla. Klimaticky příznivá, nicméně nedostatkem úrodné půdy i dalších zdrojů trpící řecká krajina nemohla tuto rostoucí populaci uživit. V průběhu velké kolonizace Řekové osídlili Černomoří, Západní Středomoří (tzv. Velké Řecko) a zčásti i severní Afriku. Mnohé z těchto řeckých kolonií položily základy pozdějším významným evropským městům (Marseille, Neapol, Varna, Oděsa, Constanca).

Migrace sehrála hned trojí roli – zaprvé byla přirozeným demografickým ventilem zabráňujícím potenciálnímu sociálnímu neklidu, zadruhé umožnila Řekům získat cenné zdroje zemědělské půdy, dřeva i nerostů a za třetí podporovala civilizační výměnu. Díky této migraci Řekové přejali fénické písmo a rozsáhlé přírodovědné vědění orientu, sami zase obohacovali řadu dalších národů (Etrusky, Římany, italské kmeny). O intenzitě migrace a s ní spojené kulturní výměny svědčí pozoruhodný fakt, že nejstarší známé doklady řeckého písma, které vzniklo přijetím fénického písma na levantském pobřeží, pocházejí až z ostrova Ischia u italského pobřeží již z 9. stol. př. Kr. Zvláště v helénistickém a římském období vedla potom migrace k zásadní proměně a propojení světa. Situace se ovšem počala prudce a dynamicky měnit s helénismem a poté

s poměrně rychlou helenizací Říma. Středomořský svět se stal propojený jako nikdy předtím, rodí se skutečná středomořská ekumena, zpočátku zejména prostřednictvím vojenských výbojů, poslední vlnou řecké kolonizace v souvislosti s Alexandrovým tažením a zejména obchodní výměnou. Tuto situaci plasticky popisuje anglický historik Gordon Childe:

„Zboží a jeho výrobci byli rozptýleni po celém helénistickém světě. V každém přístavu, v každé metropoli vznikaly kolonie cizinců, zejména Židé byli všudypřítomní. Můžeme se tak dočíst o indickém obchodníkovi usazeném v Egyptě a v dané době tam dokonce zastávajícím kněžský úřad. Cech syrských obchodníků provozoval řádný hotel na Délu, přičemž nabízel ubytování, skladiště, konferenční sál i kapli. Zachovala se smlouva mezi obyvatelem Massilie (dnešní Marseille) a Spartánem, kteří byli partneři při obchodní plavbě do Etiopie. Svobodná pracovní síla byla rovněž mobilní jako nikdy předtím. Italský kovotepec zpracovávající bronz přestěhoval svou živnost z Lukánie na Rhodos, zatímco zpracovatel hedvábí z Antiochie umírá v Neapoli.“

Vedle ekonomické a pracovní mobility se ovšem setkáváme i s cestami za studiem (zejména Římané do Řecka) i za rekreací a poznáváním, čili určitým předobrazem moderní turistiky. Podstatným důsledkem této mobility byl vznik kosmopolitní, rasově, etnicky i kulturně promíšené společnosti. Třebaže někteří badatelé považují toto rasové míšení odehrávající se v helénistickém světě a na vrcholu římské civilizace, zejména v souvislosti s určitými kulturními proměnami a jistou „orientalizací“ za jednu z příčin úpadku, historie ukazuje, že tomu bylo zcela naopak. Síla těchto státních celků rostla úměrně s tím, jak byli schopni do svého společenství začleňovat stále nová etnika, kultury i sociální vrstvy. To zvyšovalo šance schopných lidí na úspěch a následně přispívalo k sociálnímu rozvoji. Ten je, jak známo, přímo úměrný sociální dynamice společnosti, naopak společnosti přísně hierarchizované, kde nedostane lidský talent, pokud se nenarodil do těch správných rasových či sociálních kruhů, příležitost a šanci, jsou odsouzeny ke stagnaci a úpadku. Římskými občany se postupně stávali i příslušníci jiných etnik, v 1. století z provincií přicházejí první římsští senátoři a ve 2. století dokonce i císaři. Ve 3. stol. se císařem stává první etnický „ne-Říman“, drsný, leč schopný vojenský velitel Maximinus Thrax (jak nasvědčuje jeho jméno, thráckého původu), později jej následuje i císař arabského původu (Philippus Arabs). Tato multikulturní orientace antické společnosti nebyla výhradně záležitostí elit, s domorodými ženami se s naprostou samozřejmostí ženili jak Alexandrovi vojíci a řeckí kolonisté helénistické epochy, tak i římsští legionáři. Přesto právě neúspěšné soužití s některými etniky, zejména Germány, a nezvládnutí jejich migrační vlny nakonec přispělo k pádu Říma. Jednalo se o jednu z největších migrací světových dějin, známou jako „stěhování národů“, odehrávající se mezi 2. až 6. stoletím po Kr. v rozsáhlém eurasijském prostoru od západních hranic Číny až po západní Evropu. Soustředěný tlak Hunů, Sarmatů, Germánů a Slovanů vedl nakonec v 5. stol. po Kr. k zániku západořímského

impéria a vzniku raně středověkých států Evropy. Lze říci, že tyto migrační procesy založily politickou mapu Evropy a Středomoří, která v určitých obdobích přetrvává do současnosti. V této poslední zkoušce multikulturního soužití impérium už neobstálo – jak z důvodu vnitřní slabosti neumožňující velkorysejší politické projekty, tak v důsledku velké sociální, ekonomické i demografické nerovnováhy mezi římským a germánským světem. Tato situace je zvláště dnes varovně srovnána s tím, co se děje v Evropě. Musíme si ovšem uvědomit, že invaze Germánů byla jen jedním z celé dlouhé řady faktorů, které přispěly k zániku římského impéria a že rozhodně nebyla faktorem osudově nevyhnutelným. Daleko podstatnější roli sehrála společenská dekadence Říma a současně neochota nově příchozí důstojným způsobem integrovat. Vždyť až do doby germánského tlaku se Řím vcelku úspěšně vyvíjel jako multikulturní říše, která byla schopna integrovat nejrozmanitější etnické a kulturní skupiny. Hrozba takového mezikulturního střetu, který zničil antický Řím, zajisté představuje vážný problém a dnes naléhavě ožívá s rostoucí imigrací zejména islámského obyvatelstva z turbulentních regionů Severní Afriky a Blízkého východu. Přirozeně ji lze předcházet citlivou integrací příchozích, která z nich učiní plnoprávné občany sekulárního státu. Nad těmito otázkami se zamýšlí výtečná studie Douglase E. Streusanda *Evropský islám nebo islámská Evropa?*:

16

„Různé prognózy na téma budoucnosti Evropy lze redukovat na dva extrémy: buď se vyvine islámská Evropa, v níž muslimské instituce a tradice nahradí dosavadní sekulární a křesťanské instituce a tradice, anebo dojde ke vzniku evropského islámu, v jehož rámci budou evropští muslimové sdílet evropskou identitu, vytvořenou evropskými katolíky, protestanty a židy. Edward Gibbon napsal před více než dvěma stoletími, že kdyby Karel Martel nezvítězil v roce 732 v Tours, na oxfordské univerzitě by se dnes vyučoval výklad Koránu a obřezaným národům by se kázalo o svatosti a pravdivosti učení Mohamedova. Představa islámské Evropy tak naznačuje zvrácení výsledků připisovaných Karlovu vítězství. Evropský islám by naproti tomu v Oxfordu pouze přidal na seznam předmětů výuku islámu, aniž by odstranil cokoliv původního.“

Ve středověku se migrace odehrávala zejména ve formě *kolonizace*, která vedla k osídlení dosud neobydlených oblastí Evropy. Významným prvkem byla zejména kolonizace německá, která znamenala rozšíření německého etnika do střední Evropy a Pobaltí. Tato migrace přispěla nejen k šíření technologických vymožeností z civilizačně pokročilejšího západu, ale rovněž představovala určitý ventil reagující na růst populace a demografické změny probíhající ve středověké Evropě. Ve spojitosti s klimatickým faktorem se odehrávaly migrace Vikingů v rozsáhlém prostoru od Skandinávie až po Středomoří, Island, Grónsko a – jak je dnes již spolehlivě prokázáno – až po pobřeží severní Ameriky. Jiným zajímavým dokladem středověké a raně novověké migrace pak je tzv. valašská kolonizace, odehrávající se v celém karpatském prostoru od Rumunska až po východní Moravu.

Výrazný nárůst migrace, zejména v podobě masového uprchlictví, přinesly společenské, náboženské a geopolitické změny odehrávající se v Evropě na počátku novověku. Tlak Turků na Byzanc vrcholící dobytím její metropole a zároveň poslední bašty Konstantinopole (1453) vyvolal rozsáhlou emigraci byzantských učenců na západ, zejména do Itálie. Tito intelektuálové s sebou přinesli rozsáhlé knihovny a zároveň znalost řečtiny, starořecké filozofie a kultury, která byla ve středověké, převážně latinské Evropě buď zcela neznámá, anebo v lepším případě zprostředkována „z druhé ruky“. Tímto nezanedbatelnou měrou přispěli k myšlenkovému kvasu renesance a utváření evropské kultury novověku. Naproti tomu vyhnání Židů, muslimů a postupně i tzv. morisků (pokřtěných muslimů) ze Španělska záhy po úspěšně dokončené reconquistě vedlo k hmotnému i duchovnímu úpadku země, který nezastavilo ani pohádkové bohatství plynoucí z nově nabytých kolonií. Katolické Španělsko se tak proměnilo v myšlenkově nesvobodnou a kulturně uzavřenou zemi, jejímž symbolem se stal absolutistický panovník a inkvizice. Tyto dva výše uvedené příklady ukazují, jak zásadní roli může migrace a emigrace hrát v civilizačním rozvoji jednotlivých oblastí.

V důsledku reformace a následných náboženských válek v 17. a 18. století začaly Evropou putovat zástupy emigrantů a uprchlíků v míře, jakou tento kontinent dosud nepoznal. Výrazná byla např. masová emigrace Irů, prchajících před náboženským a národnostním terorem praktikovaným v době hrůzovlády Olivera Cromwella. Masová migrace v době náboženských rozporů rovněž přinášela nezanedbatelné sociální důsledky. Např. odvolání tolerančního ediktu nantského roku 1685 francouzským králem Ludvíkem XIV. vedlo k masové emigraci 50 000 rodin podnikavých a tvořivých francouzských hugenotů, vesměs do Anglie. Francie byla takovou ztrátou nakonec oslabena, zatímco v Anglii tito vyhnanci a jejich potomci nemalou měrou napomohli ekonomickému rozvoji země v době počínající průmyslové revoluce. Důsledkem pak byla rychlá industrializace Anglie a naopak značné zaostávání Francie, která ve srovnání s jinými zeměmi západní Evropy – a paradoxně i navzdory nespornému vlastnímu civilizačnímu potenciálu - se přiblížila industriální civilizaci výrazně později. V menší míře podobně příznivé důsledky pro cílovou zemi měla emigrace protestantů z Německa. Např. německá sekta novokřtěnců (anabaptistů, u nás nazývaní *habáni*), kteří se kvůli pronásledování v Německu a Švýcarsku usadili na jižní Moravě, výrazně přispěla k rozvoji řemesel (vinařství, výroba fajánse) a lékárnictví.

Společenské převraty a etnické konflikty na konci 18. století a zejména potom v 19. stol. vyvolaly velké migrační vlny, v jejichž víru se v podstatě zrodil fenomén moderního uprchlictví. Zásadní zlom v migraci znamená ovšem 20. století, které je nikoliv náhodou označováno jako „století uprchlíků“. Dvě světové války, množství nacionálních konfliktů, dekolonizace, odpudivé diktátorské režimy, totalitní ideologie nacismu a komunismu a pokusy o jejich praktické

uskutečnění, studená válka, propastné protiklady v materiálním blahobytu a míře společenského rozvoje mezi bohatými průmyslovými státy a rozvojovými zeměmi i do té doby nebývalá devastace životního prostředí, které poznamenaly svět ve 20. stol., vedly k vynuceným migracím nevídaného rozsahu a tragičnosti a současně nebývalým restrikcím svobody pohybu. Rozdílný charakter migrace a jejích omezení v předchozím období výstižně popisuje vynikající americký politolog a poradce prezidenta Jimmyho Cartera Zbigniew Brzezinski: *„Dokud nevznikly národní státy a vlastně až do doby, než byly zavedeny skutečně účinné systémy pohraniční kontroly, neomezoval pohyb lidí stát, ale spíš předsudky vůči přespolním, geografické překážky a obecná neznalost, jaké jsou podmínky mimo vlastní domovinu. V Evropě se od raného středověku až do devatenáctého století mohli vcelku volně pohybovat obchodníci a osadníci (například Němci ve východní Evropě a dokonce v Rusku), ba dokonce je k tomu podněcovali osvědčení panovníci. Objevení Ameriky pak otevřelo možnosti téměř živelného přesídlení.“*

18

S výjimkou perverzních totalitních systémů nacismu a komunismu se celá moderní civilizace vyznačuje rozvojem nejrozmanitějších lidských svobod. Paradoxně jedna z nejpřirozenějších, totiž svoboda pohybu, je v něm výrazně omezována jako nikdy předtím a z jevu tak samozřejmého, jako je migrace jednotlivců i celých skupin, se stal nezvladatelný strašák. Tento stav ovšem představuje nepřirozenou a v historii v podstatě bezprecedentní situaci. Americký politolog Zbigniew Brzezinski trefně říká: *„Národní pas, typický fenomén dvacátého století, tak vlastně symbolizuje ztrátu práva všech lidí považovat zeměkouli za svůj společný domov. Tento důsledek nacionalismu byl z humanitního hlediska krokem zpět.“* V podobném duchu vyznívají i závěrečná slova výtečné knihy *Evropa v pohybu* německého experta na migraci Klause J. Badeho: *„Spojnice mezi nepřijímáním jednotlivých žadatelů o azyl z krizových oblastí mimoevropského světa a obavami ze zániku Evropy v přívalu takto vyvolané postupné masové migrace je ovšem tak vágní, že ji lze využít skutečně jen k demagogickým účelům. Dokud není obrana před uprchlíky ze zemí „třetího světa“ současně vyvážena potíráním příčin útěků ve výchozích oblastech, zůstává podobný přístup historickým skandálem, podle nějž budou následující generace poměřovat chápání humanity v Evropě na konci 20. a počátkem 21. století.“* Tyto restriktce svobody pohybu jsou ovšem nejen nehumánní, nýbrž i neracionální. Před riziky migrace nás s největší pravděpodobností stejně neochrání, do zajista nám však zabrání v tom, abychom se mohli těšit z výhod, které migrace nabízí každé společnosti bez rozdílu.

Pro více informací:

Tištěné zdroje

- Bade, K. J., 2003. *Evropa v pohybu* (Evropské migrace dvou staletí). Praha: Lidové noviny, 2005.
- Brzezinski, Z., 2004. *The Choice: The Global Domination or Global Leadership*. New York: Basic Books.
- Chaichian, M., 2014. *Empires and Walls: Globalization, Migration, and Colonial Control*. Leiden: Brill.
- Childe, Gordon V., 1960. *What Happened in History*. London: Pelican.
- Diamond, J., 2000. *Osudy lidských společností*. Praha: Columbus.
- Kaplan, R., 2003. *Přicházející anarchie*. Červený Kostelec: Pavel Mervart.
- Manning, P., 2005. *Migration in World History*. New York and London: Routledge.
- Sartori, G., 2005. *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci*. Praha: Dokořán.

Elektronické zdroje

- Úřad OSN pro uprchlíky: www.unhcr.cz
- UN High Commissioner for Refugees: www.unhcr.org
- Amnesty International: www.amnesty.org
- Portál Migrace Online: www.migraceonline.cz

MIGRACE V EVROPSKÝCH SOUVISLOSTECH

Mgr. et Mgr. Agnieszka Zogata-Kusz, Ph.D.

Cílem tohoto příspěvku je stručně shrnout kontext, ve kterém se migrační krize odehrává. Konkrétně se článek zaměří na to, do jaké situace migrační krize *vstoupila*, čili na základ ovlivňující jak reakce na migrační krizi, tak její vnímání. Zároveň upozorní na to, jak naopak migrační krize ovlivňuje jednotlivé prvky tohoto kontextu.¹

Evropská migrační krize (dále jen EMK) se neodehrává v izolaci vůči dalším politicko-sociálním či ekonomickým jevům, i když je mnozí opomíjejí, a proto nabízejí poměrně jednoduché recepty na její řešení. Nicméně kontext migrační krize je složitý, mnohohvrstevný, a pokud se na to zapomíná, pak mohou nabídnutá řešení vyvolat další nečekané, nežádoucí, ne-li nebezpečné následky. Uvědomění si složitosti kontextu zároveň pomáhá pochopit reakce jak některých politiků, tak společnosti na krizi a také to, proč je tak složité najít vhodné východisko z této situace.

Ke kontextu migrační krize patří kupříkladu migrační minulost Evropy, geopolitická situace a mezinárodní vztahy – zde speciálně vztahy uvnitř Evropské unie, společný evropský azylový systém, bezpečnostní situace, politická situace v jednotlivých zemích či diskuze ohledně evropských hodnot. Všechny tyto prvky jsou vnitřně propojené a často těžko oddělitelné.

Vzhledem k šíři zkoumaného tématu a požadavkům na rozsah tohoto příspěvku, klade si autorka za cíl spíše upozornit na složitost kontextu, jeho jednotlivých prvků a souvislostí mezi nimi, než uvést jejich důkladnější rozbor.

21

Migrační situace v zemích Evropské unie

Prvním elementem, na který je třeba upozornit, je skutečnost, že Evropa (po staletí emigrační kontinent) se od druhé světové války stala především kontinentem imigračním, přijímajícím přistěhovalce. Tento fakt byl důsledkem jak politik zaměřených na přijímání dočasných migrantů, tak dekolonizace či růstu významu lidských práv a vývoje politik slučování rodin v zemích západní Evropy. Dalšími příčinami byl i proces demokratizace, modernizace a ekonomického růstu – nejprve států jižní Evropy a pak i postkomunistických zemí střední a východní Evropy. Následkem vývoje posledních několika desítek let je, že k 1. lednu 2015 žilo v zemích Evropské unie necelých 20 milionů občanů zemí mimo EU (3,9 % evropské populace). Dohromady i s počtem osob žijících v EU, ale narozených mimo EU toto číslo přesáhlo 34 milionů. Přičemž celkový počet obyvatel EU přesahoval 508 milionů. V absolutních číslech nejvíce lidí narozených mimo EU žilo v Německu, Velké Británii, Itálii, Španělsku a Francii.

Jedním z prvků kontextu současné EMK je proto dosavadní migrační situace i vnímané dopady migrace: sociální, ekonomické, politické, kulturní a další.

¹ Vzhledem k tomu, že se jedná o aktuální, vyvíjející se záležitost, je v článku uveden stav k 1. 6. 2016.

Mnozí si však neuvědomují, že se ve skutečnosti dopady přistěhovalectví jen velmi těžce zkoumají či porovnávají. Je těžké odlišit, jestli je nějaký jev dopadem migrace, anebo třeba globalizace. Navíc existuje celá řada faktorů ovlivňujících tyto dopady, k nimž patří například sociální či daňová politika daného státu (proto např. přispívání migrantů do státního rozpočtu, nebo naopak čerpání z něj není jednoduše srovnatelné mezi jednotlivými zeměmi). Dopady ovlivňuje i integrační politika přijímající země. Neexistuje shoda na tom, který přístup je nejvhodnější. V Evropě se s ohledem na historické zkušenosti vyvinuly tři základní modely integrační politiky: asimilační (v nejčistší podobě se projevil ve Francii), multikulturní (Velká Británie) a diskriminační model (Německo).² Zejména multikulturní model byl nejprve vyzdvihován, avšak od poloviny devadesátých let byl spíše kritizován. Nicméně hovořit můžeme o selhání všech tří modelů, což bylo hodně viditelné i diskutované především v letech 2004–2005, kdy v různých evropských zemích docházelo k atentátům či nepokojům vyvolávaným lidmi migrantského původu: ve Velké Británii došlo k útoku v londýnském metru a ve Francii hořela na předměstích auta. V Německu sice nedošlo k žádným útokům, nicméně se zjistilo, že atentátníci při útocích na World Trade Center z 11. září 2001 byli členy tzv. hamburské buňky, studující na Hamburské technické univerzitě.³

O nevhodnosti integračních politik⁴ a jejich implementaci v Evropě svědčí však i další příklady. Například rasismus a xenofobie existuje pod pokličkou politické korektnosti, která je ve velké míře i příživuje. Špatně pojatá politická korektnost vedla v mnohých případech na jedné straně k přehlížení faktu, že problémy na straně části imigrantů a při soužití s nimi skutečně existují a nejsou dostatečně řešeny nebo že přínosy a ztráty spojené s migrací nedopadají na všechny členy přijímající společnosti stejně⁵. Frustrace s tím spojená se stala pro část společ-

2 Velmi zjednodušeně lze říci, že **asimilační model** vyžaduje od cizinců naprosté převzetí kultury přijímající společnosti a vzdání se své původní kultury, namísto toho nabízí rychlé občanství; **model multikulturní** podporuje odlišnosti cizineckých komunit a vnímá je jako obohacení společnosti, zde je však proces získávání občanství pomalý; v **modelu diskriminačním** neexistuje integrační politika – stát vnímá cizince pouze jako dočasné obyvatele státu, a proto nevidí potřebu je integrovat – naopak je vyjadřována obava, že snaha o integraci povzbudí dočasné imigranty k trvalému usazení se (německá vláda do roku 2000 tvrdila, že Německo není imigrační zemí).

3 Všichni přijeli do Německa kolem roku 1996.

4 V souvislosti se selháním všech tří modelů se státy už před několika lety začaly orientovat na tzv. občanskou integraci jednotlivců, kdy se větší důraz klade na integraci jednotlivých osob a nevěnuje se taková pozornost komunitám přistěhovalců, resp. nenechává se jim – jako v multikulturním modelu – taková svoboda.

5 Není pravda, že cizinci nám prostě „berou práci“. Příkladem jejich přínosu pro pracovní trh je to, že cizinci vytvářejí pracovní místa – tím, že zakládají vlastní firmy a zaměstnávají i členy majoritní společnosti, anebo tím, že zachraňují některá odvětví. Např. v Polsku mrazírenské firmy vyzývaly vládu, aby zjednodušila přístup cizinců – hl. Ukrajinců, Rusů a Bělorusů – na pracovní trh, protože bez nich by musely své závody zavřít. Pokud by totiž cizinci nezaplňli pracovní místa, která většina Poláků nechtěla, zavřením mrazíren by o zaměstnání přišli všichni. V některých zemích jsou častěji na méně kvalifikovaných pozicích zaměstnáváni cizinci a jsou preferováni před příslušníky majority (kvůli platovým požadavkům) a před příslušníky etnických menšin, kteří jsou občany daného státu.

nosti jedním z důvodů pro podporu populistických a krajně pravicových stran. Na druhé straně politická korektnost zastírala i problémy u části majoritní společnosti: existenci předsudků, rasismu či xenofobie v majoritní společnosti či diskriminační nastavení některých politik, a s tím spojenou nemožnost sociální mobility (dosažení lepšího vzdělání, lepšího zaměstnání, vyšších pozic) mnoha občanů s imigrantským původem. To vzbuzovalo frustraci především u druhé a třetí generace přistěhovalců, která často neznala ani zemi původu svých rodičů, a proto se nemohla „vrátit odkud přišla“. Jedním ze způsobů zvládnání této situace se pro některé mladé lidi stal útěk k virtuálním komunitám, což je ještě více odtrhlo od většinové společnosti a ztížilo tím jejich integraci. Je však potřeba zdůraznit, že všechny zmíněné problémy se týkají jen části majoritní společnosti, jen části přistěhovalců či občanů s imigrantským původem a jen některých virtuálních komunit; navíc se v různých zemích projeví v různém stupni. Tvzení, že všichni lidé s cizím původem způsobují problémy a neintegrují se nebo že společnosti jako celek jsou xenofobní, by opět bylo nepravdivé a zkreslovalo by i přínosy migrace. Nicméně v době EMK začal být zdůrazňován právě negativní obraz soužití majoritní společnosti s cizinci obecně, především však s lidmi islámského vyznání.

Bezpečnost

Zhruba od poloviny 90. let začala být otázka migrace spojována s otázkou bezpečnosti (proces *sekuritizace*, resp. *zbezpečnostňování* migrace). Vnější projevem tohoto procesu bylo stále častější spojování migrace a bezpečnosti i v názvech různých odborů, komisi, programů či strategií. Migrace začala být stále více vnímána jako ohrožení – ať už tzv. měkké (ekonomické, kulturní), anebo tvrdé (vojenské, mezinárodní). I když jsou obavy o bezpečnost oprávněné v souvislosti s velkým a náhlým příchodem osob často bez dokladů, spojování bezpečnosti s migrací dosáhlo během EMK svého vrcholu, kdy mnozí začali dávat přímo rovnítko mezi migrací a terorismem.

Je ovšem důležité zdůraznit, že se v EMK nejedná pouze o bezpečnost Evropanů a ohrožení ze strany cizinců (teroristické útoky, sexuální přepadení). V ohrožení jsou totiž i samotní cizinci: například do začátku června 2016 se v souvislosti s EMK ztratilo zhruba deset tisíc nezletilých uprchlíků bez doprovodu a část z nich se pravděpodobně stala obětí obchodování s lidmi – ať už za účelem sexuálního zneužívání, nelegálních adopcí, obchodování s orgány, či nucené práce. Zároveň jsou v ohrožení i další cizinci: útoky na uprchlické tábory nejsou výjimkou.

Následkem EMK je měnící se vztah k imigrantům (a cizincům obecně) v různých zemích. Negativní postoj vůči uprchlíkům (kteří byli doposud považováni za ty, kteří si pomoc *zaslouží*) se projevuje i tím, že mnoho z nich začalo být považováno za *podvodníky*, kteří jsou ve skutečnosti jen ekonomickými migranty, a slovo *uprchlík* se stalo nadávkou.

Mezinárodní situace

Evropská migrační krize nastala v určité mezinárodní konstelaci, jež ovlivňuje jak její průběh, tak reakce na ni. Mezinárodní situace zde má dvě roviny. Jednou z nich je rovina Evropské unie: síla a soudržnost EU na jedné straně a bilaterální vztahy mezi jejími jednotlivými členy na straně druhé. Evropská unie už nějakou dobu prochází krizí. Přetrvávají nepříznivé nálady vůči EU jako takové (kvůli byrokratizaci, přílišné regulaci, otázce suverenity států atd.). Zároveň mnoho členů negativně vnímá *de facto* různé postavení členů v EU: osa Německo – Francie; Velká Británie či Dánsko, které mají *opt-out* na mnoho regulací; státy jižní Evropy jako nárazníkové zóny pro migranty; země střední a východní Evropy, které mnoho politik vnímají jako „diktát mocných“ (slova prezidenta Polska Andrzeje Dudy). Jedním z projevů, resp. následků krize je i referendum o Brexitu, čili o vystoupení Velké Británie z Evropské unie. Přes mnohé domněnky, evropská migrační krize a nesouhlas s jejím řešením nebyl důvod k vyhlášení referenda o Brexitu. Nespokojenost britských občanů s členstvím v EU měla více příčin. Jednou z nich byla vnitřní migrace v rámci EU, kdy byla špatně vnímána migrace především z nových členských států. Vzhledem k nejistotě ohledně dalšího členství v EU se Velká Británie příliš neangažovala v řešení EMK, chovala se spíše jako pozorovatel.

Druhou rovinu představuje celková geopolitická situace a vztahy mimo EU. Zde bych upozornila jen na několik prvků. Jedná se třeba o probouzející se sílu a znovu rostoucí ambice Ruska. To můžeme pozorovat mimo jiné na Krymu a ve východní Ukrajině či v případě ne zcela zřejmé angažovanosti ve válce v Sýrii. Dalším příkladem jsou vztahy EU a Turecka, jejichž historie sahá až na konec 50. let 20. století. O plné členství v Evropských společenstvích Turecko požádalo až (nebo už) v roce 1987. Teprve koncem roku 2013 – čili bez návaznosti na migrační krizi – byl zahájen dialog EU s Tureckem o vízové liberalizaci. I délka usilování o členství v EU je důkazem, že vztahy mezi EU a Tureckem jsou složité, navíc jsou pilně pozorovány Ruskem, pro které by evropsko-turecké přátelství bylo politicky nežádoucí.

V zorném poli vnímání situace, do jaké migrační krize vstoupila, je potřeba ponechat i stav v afrických státech, hlavně severních, kde v roce 2010 začalo Arabské jaro a jehož následkem je i syráská válka. V některých z těchto zemí, hlavně v Libyi, lze politickou situaci jen stěží vnímat jako stabilní. I když jsou tyto africké země mnoha Evropany chápány jednoduše jako „muslimské země“, které si mají problémy vyřešit „u sebe“, tamější společnosti se jako jednotný celek nevnímají. Stejně tak, jako v Evropě – i přes snahy EU o vytvoření společné, evropské identity – se obyvatelé jednotlivých zemí vnímají spíše jako Němci, Češi, Nizozemci atd.

Nakonec je třeba zmínit řadu bilaterálních a jiných multilaterálních vztahů. Příkladem jsou třeba rusko-německé vztahy (např. výstavba plynovodu Nord Stream) nebo sledování německých čelních představitelů rozvědkou Spojených států či v posledních letech posílená aktivita visegradské skupiny.

Co se týká dopadů Evropské migrační krize na mezinárodní vztahy, tak ta zasáhla jak vztahy v rámci EU, tak mimo ni. Jejím následkem jsou například mezistátní střety, ať už kvůli plotům (např. maďarský pohraniční plot na hranici se Srbskem a pak i s Chorvatskem, pohraniční ploty na makedonsko-řecké, slovensko-chorvatské či rakousko-slovenské hranici, které měly zabránit migraci mimo hraniční přechody), uzavřením částí hranic (např. část belgické, dánské, německé, francouzské hranice), nesouhlasu s návrhem kvót (např. žaloby Slovenska a Maďarska k Evropskému soudnímu dvoru kvůli schválení kvót v září 2015), či kvůli plánu minischengenu (měl obsáhnout státy Benelux, Rakousko a Německo).

Závažný dopad má EMK na vztahy s Tureckem, které je do jejího řešení zapojeno od října 2015. Turecko se zavázalo mj. zpřísnit ochranu svých hranic, posílit boj proti pašerákům a plnit readmisní dohody. Naopak EU se zavázala, že urychlí liberalizaci vízové politiky, otevře vyjednávání o členství Turecka v EU a poskytne 3 mld. eur (cca 81 mld. Kč) na péči o uprchlíky. Už pár měsíců platí dohoda mezi Tureckem a EU o přerozdělování uprchlíků, Turecko však hrozí jejím zablokováním, pokud Brusel nezruší vízovou povinnost pro Turky do června 2016. Evropská komise navrhla zrušit krátkodobá víza (do 90 dní) tureckým občanům, pokud Turecko do června splní zbývajících pět ze 72 podmínek. Konkrétně jde o boj proti korupci, ochranu dat, spolupráci soudů s ujnými státy, spolupráci s Europolem a změnu protiteroristických zákonů. To poslední prý ale Ankara plnit nehodlá a prezident Erdogan otevřeně straší a vydírá EU (situace ke konci května 2016). Nicméně zrušení víz při současném protiteroristickém zákonu vyvolá příchod tisíců tureckých obyvatel, hlavně Kurdů, obávajících se nařčení z terorismu. Je to situace velmi nepříznivá pro EU. Někteří tvrdí, že zbývá jen Erdogana přečkat. Jenže pokud jeho vláda padne, tak může dojít k chaosu a to způsobí další vlnu uprchlíků, tentokrát z Turecka.

25

Společný evropský azylový systém

Pro migrační krizi je kromě vztahů uvnitř Evropské unie důležitý i existující Společný evropský azylový systém (SEAS), který – vzhledem k možnosti svobodného pohybu v schengenském prostoru – představuje snahu o alespoň základní harmonizaci. Je tvořen od roku 1999 a jeho základem jsou čtyři směrnice, určující minimální standardy přijímání žadatelů o azyl, a dublinské nařízení ohledně určení členského státu příslušného k posuzování žádosti o mezinárodní ochranu podle pravidla: jedná žádost – jeden posuzující stát – jedno rozhodnutí na území EU. Systém nefungoval ovšem zcela správně ani pár let před evropskou migrační krizí a samotné dublinské nařízení bylo terčem kritiky pro různé nedostatky. Například kvůli tomu, že v některých zemích bylo daleko snadnější získat azyl než v jiných, či kvůli rozdělení členů rodin, včetně nezletilých bez doprovodu. I po novelizaci v roce 2013 bylo nařízení kritizováno např. za restriktivní pojetí rodiny (rodina už v zemi původu), za vracení žadatelů

do zemí, kde jsou v ohrožení kvůli porušování jejich lidských práv, ale třeba i z kvůli systémovým nedostatkům či za nadměrné používání detence.

Zajímavým případem v rámci SEAS je směrnice o dočasné ochraně. Jedná se o minimální normy pro ochranu v případě hromadného přílivu vysídlených osob ze třetích zemí. Směrnice měla umožnit podání skupinové žádosti, a tím pomoci zvládnout větší počet žadatelů a zabránit přehlcení systému; nezabráňuje ucházení se o azyl; dočasná ochrana je pak poskytnuta na jeden rok, s možností prodloužení o šest měsíců, max. o jeden rok. Následně by Evropská rada mohla kvalifikovanou většinou rozhodnout o prodloužení dočasné ochrany. Směrnice o dočasné ochraně se zdá být na první pohled šitá na míru migrační krizi, nicméně nebyla během EMK používána. Bylo tomu tak z několika důvodů, např.: nejasná kritéria vymezení „hromadného přílivu“; žádný stát nepodal Komisi žádost na předložení návrhu Radě⁶, Evropská komise vůbec nepřipouštěla diskuzi o tomto nástroji, přičemž tento nástroj se nezavádí automaticky, je už poměrně starý (2001) a nikdy nebyl použit. S největší pravděpodobností by stejně byly problémy se získáním kvalifikované většiny (směrnice počítá s určitým sdílením břemene). Dá se předpokládat, že překážkou mohla být také obava z terorismu a to, že u skupinového poskytování dočasné ochrany se nezkoumají případy individuálně. Namísto toho se objevilo několik návrhů na přerozdělení uprchlíků na základě kvót, s nimiž však mnoho států nesouhlasí.

Vnitropolitická situace v členských zemích EU

Vnitropolitická situace v členských zemích EU jednak vychází ze skutečně existujících problémů a výzev v dané zemi, dále pak souvisí se silou politických institucí a elit, jejich orientací na volební zisk a veřejnou podporu. Důležitým faktorem je i úroveň důvěry obyvatel vůči nim. V poslední době lze pozorovat rostoucí oblibu pravice i krajní pravice v Evropě a mnoho stran se snaží na migrační krizi něco uhrát – a dokonce se jim to částečně daří (díky protiimigrační rétorice se do parlamentu dostala neonacistická Ludová strana Naše Slovensko Mariana Kotleby). Zajímavé ovšem je, že nárůst migrace není (jedinou a asi ani ne hlavní) příčinou rostoucí popularity těchto pravicových a krajně pravicových stran a hnutí. Studie zveřejněná v dubnu 2016 odhalila, že nárůst obliby těchto aktérů se neodvíjí (pouze) od protipřístěhovaleckých nálad, ale souvisí hlavně s poklesem důvěry v politické instituce a otázky spojené s EU. Například Alternativa pro Německo vznikla začátkem roku 2013 jako euroskeptická a ekonomicky liberální strana – a až z ní v roce 2015 zbylo jen národně konzervativní křídlo, obrátila se k populismu a vzrostla její podpora i ve volbách do zemských

6 „Rada kvalifikovanou většinou rozhodne, zda se jedná o případ hromadného přílivu vysídlených osob na návrh Komise, která rovněž posoudí jakoukoli žádost členského státu na předložení návrhu Radě“ (Směrnice Rady 2001/55/ES ze dne 20. července 2001 o minimálních normách pro poskytování dočasné ochrany v případě hromadného přílivu vysídlených osob a o opatřeních k zajištění rovnováhy mezi členskými státy při vynakládání úsilí v souvislosti s přijetím těchto osob a s následky z toho plynoucími).

sněmů. Stejně tak protiimigrační rétorika nepomohla dostat se k moci například Kaczyńskému v Polsku nebo Orbánovi v Maďarsku; naopak migrační téma bylo tam u voleb jen okrajové.

Diskuze ohledně evropských hodnot

Migrační krize vstoupila i do diskuze o evropských hodnotách a sebepojetí. Diskuze na toto téma se v posledních letech opakuje při různých příležitostech: Co máme napsat v preambuli Evropské ústavy? Máme odkazovat na křesťanskou či židovskou tradici, nebo ne? Co jsou evropské hodnoty? Jak máme integrovat cizince a jak se s nimi máme integrovat my (když se integrace považuje za oboustranný proces)? Co je pro nás důležité a specifické? Co znamená být Nizozemcem, Britem, Čechem, Němcem či Evropanem obecně? Toto jsou závažné otázky, které se pak odrážejí i v tak „jednoduché“ věci, jakou jsou testy socio-kulturní orientace. Na co se máme ptát v testech určených pro cizince, abychom zjistili, jestli si zaslouží *občanství* (nebo i jen trvalý pobyt)?²⁷ Jsou to otázky, na které by každý *správný* Nizozemec/Brit/Čech/Němec měl odpovědět? A které to jsou? A co když ne všichni *naši* občané umějí na tyto otázky odpovědět? Otázky evropských hodnot a s nimi spojené integrace či vůbec přijímání cizinců sahají k základům evropské kultury. U oněch základů leží ovšem paradox: v 17. století se totiž na jedné straně zavedl princip suverenity států, ovšem na straně druhé princip přirozených lidských práv. Jak píše Baršová a Barša: „(...) princip národní suverenity zavazuje stát, aby se staral o blaho určitého národa, princip lidských práv ho zavazuje, aby respektoval práva všech lidí bez ohledu na to, k jakému národu patří.“ Obě dvě tyto hodnoty patří k evropské kultuře. Je některá důležitější?

27

Všechny tyto vnitřně propojené prvky představují velkou a důležitou část kontextu, do které vkročila a které ovlivnila evropská migrační krize. Kromě těchto stojí za to upozornit i na další elementy, jako jsou nedávná finanční krize, jež tvrdě dopadla na státy jižní Evropy (čili na nárazníkové země během EMK), či přístup k informacím a komunikačním možnostem obecně. Informační technologie sice například pomáhají lidem se zorganizovat, ale jsou i příčinou šíření zmatečných zpráv a způsobují, že dnes není takovou výzvou informaci najít, ale spíše ji ověřit, ať už přichází z kterékoli strany.

²⁷ Ve Velké Británii se ve výběrovém testu před udělením občanství kladou mj. otázky ohledně Monty Pythona.

Pro více informací:

Tištěné zdroje

- Baršová, A. a Barša, P., 2005. *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno, CZ: Masaryková univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav.
- Směrnice Rady 2001/55/ES ze dne 20. července 2001 o minimálních normách pro poskytování dočasné ochrany v případě hromadného přílivu vysídlených osob a o opatřeních k zajištění rovnováhy mezi členskými státy při vynakládání úsilí v souvislosti s přijetím těchto osob a s následky z toho plynoucími.

Elektronické zdroje

- EU population up to 508.2 million at 1 January 2015:
<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/6903510/3-10072015-AP-EN.pdf/d2bfb01f-6ac5-4775-8a7e-7b104c1146d0>
- Euroactiv - Vztahy EU a Turecka. Factsheet. 13 května 2016:
<http://euractiv.cz/factsheet/rozsireni-eu/vztahy-eu-a-turecka-000141/#sthash.N2rT5SxV.dpuf>
- Migration and migrant population statistics:
http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics#Migrant_population
- Oxford University Press (OUP). „Did public opinion of immigration take a negative turn during the recession?“ ScienceDaily. ScienceDaily: www.sciencedaily.com/releases/2016/04/160401075204.htm

ZAPOJENÍ DOBROVOLNÍKŮ V POMOCI UPRCHLÍKŮM

Bc. Dominik Obruča

Důvody k zapojení dobrovolníků

Medializace situace na Balkánské trase

Mediální obraz situace na Balkánské trase a obecně mediální obraz uprchlíků a dalších migrantů, kteří přicházejí do Evropy, je často velmi zkreslený, většinou zcela chybí vysvětlení širšího kontextu. V mediálním obraze navíc převládá negativní pohled. Důraz je kladen například na to, když určití jednotlivci či skupiny na hranicích demonstrovali nebo se dostali do konfliktu s policií. Nicméně již chybělo vysvětlení, co incidentu předcházelo, nebo informace o tom, že konfliktu se účastnilo jen mizivé procento uprchlíků přítomných na daném místě, a zobrazená situace tedy není reprezentativní ukázkou celé situace. Do kontrastu s informacemi z mainstreamových médií se ale dostávaly informace z virtuálních sociálních sítí a blogů (tzv. nová média), především prostřednictvím internetové stránky Facebook. Rozdíl mezi informacemi z mainstreamových a nových médií řadu lidí motivoval k tomu, aby sami do terénu vyjeli a vytvořili si vlastní názor. Díky Facebooku se zformoval a fungoval také tzv. Czech Team, který působil především na srbsko-maďarských a srbsko-chorvatských hranicích. Komunikace především prostřednictvím nových médií pak byla naprosto zásadní pro celou organizaci humanitární pomoci, protože v mainstreamových médiích se praktické informace – zásadní pro dobrovolníky i neziskové organizace – de facto vůbec neobjevovaly. Zprávy z médií, mainstreamových i alternativních měly zásadní vliv na představy dobrovolníků o situaci a na jejich rozmístění v terénu. Na mediálně exponovaný ostrov Lesbos proto stále přijíždělo obrovské množství mezinárodních dobrovolníků, zatímco na jiných místech jich bylo málo.

31

Humanitární pomoc ze strany etablovaných humanitárních organizací byla nedostatečná

V místech krize působila řada neziskových organizací z různých zemí, nicméně s ohledem na finanční prostředky, lidské kapacity i vlastní byrokracii nebyly schopné pokrýt často ani nejzákladnější potřeby uprchlíků. Na řadě míst Balkánské trasy nebylo dostatečné množství humanitární pomoci, včetně věcí, jako je voda nebo základní sanitace. Jedním z důvodů byla nepředvídatelnost a rychlost, jakou se situace měnila, a také politická rozhodnutí o tom, kudy a jak se budou uprchlíci přesouvat. Některé problémy by se daly vyřešit jednoduše tím, že by uprchlíci byli přesunuti na jiné vhodnější místo (např. voda, hygiena). Některé české neziskovky pořádaly veřejné sbírky i výjezdy do terénu (Charita ČR, Diakonie, ...), kde často spolupracovali přímo s neformálními iniciativami dobrovolníků. Organizace Člověk v tísni podpořila přímo „Czech Team“, a to jak pomocí finanční, materiální i lidskou, tak také předáváním základního know-how. Problémem zapojení neziskových organizací je jejich financování. Humanitární projekty bývají z podstatné části placeny z grantů, nicméně česká vláda v kritické době humanitárním organizacím žádné peníze na tento účel neuvolnila. Podobné problémy měly i zahraniční organizace, proto byly v terénu nejvýrazněji zastoupeni Lékaři bez hranic, kteří na veřejných grantech závislí nejsou.

Na rozdíl od profesionálních humanitárních organizací jsou dobrovolnické iniciativy zcela nezávislé, v rozhodování a přesunech velmi pružné a financované většinou neformálními způsoby, které nevyžadují účetnictví nebo útratu peněz směřovanou výhradně za jedním předem daným účelem.

Profil dobrovolníka

Většina dobrovolníků neměla dříve s danou činností žádné praktické ani teoretické zkušenosti. Všechno se učili za pochodu, často přímo v terénu. Jednalo se z velké části o lidi, kteří dokážou akceptovat nepohodlí a nestandardní podmínky. Ve většině případů se v terénu setkala velmi nesourodá skupina lidí, kteří se dříve neznali, což vyžadovalo vzájemný respekt a ochotu spolupracovat. Přesto, že se objevovaly rozdílné postoje, není mi známo, že by mezi českými dobrovolníky došlo ke konfliktu, který by výrazně ovlivnil situaci na místě. Díky podpoře profesionálů a dobrovolníků, kteří do terénu přijeli dříve, se zkušenosti a povědomí o základních principech humanitární pomoci předávaly poměrně rychle a úspěšně. Činnost dobrovolníků samozřejmě nebyla vždy zcela podle pravidel a maximálně efektivní, nicméně lidé v terénu projevovali velkou snahu o co nejlepší reakci na danou situaci.

Motivace dobrovolníků

Dobrovolníci se zúčastňují aktivit na pomoc uprchlíkům z rozličných důvodů. Určitě se zde objevují altruistické tendence, kvůli kterým někteří obětovali značné finanční obnosy, neplacená volna v práci, nebo dokonce přímo pracovní pozice. Mnozí se do terénu vydávali ze zvědavosti, s touhou vytvořit si vlastní názor a zjistit „jak to je“. Někteří toto své nově nabyté poznání po návratu transformovali v amatérské reportáže, často publikované na Facebooku či na různých blozích. Nemálo dobrovolníků své zapojení vnímá jako vyjádření politického názoru či formu protestu proti vysoce postaveným politikům, extrémistickým uskupením (IVČRN), veřejnému mínění nebo názorům lidí ve svém okolí. Zejména název „Czech Team“ u některých zapojených nahrává pocitu patriotismu jak před Čechy, tak před západní Evropou (ne všichni Češi jsou „ti špatní“). V některých kruzích dokonce lze o dobrovolnickém zapojení mluvit i jako o módní záležitosti či formě adrenalinové zábavy. Někteří dobrovolníci se do terénu pravidelně vraceli s pocitem, že konečně dělají něco, co má význam.

Dobrovolnické iniciativy v ČR

Dobrovolnické iniciativy spojené s pomocí uprchlíkům vznikaly velmi rychle a flexibilně, často s pomocí Facebooku a dalších nových médií, a od jejich vzniku v nich spolupracovaly různorodé skupiny lidí, kteří se před tím vzájemně neznali. Řada lidí, kteří se při vzniku iniciativ angažovali, působila se již dříve jako dobrovolníci či aktivisté jinde. Organizační struktura, vnitřní pravidla i způsob komunikace i vnitřní pravidla vznikaly za pochodu, celkový přístup k práci lze u většiny iniciativ popsat jako „learning by doing“.

Financování dobrovolnické pomoci uprchlíkům ze začátku záviselo na neoficiálních sbírkách, ve kterých dobrovolníci často oslovovali své známé. Významným sponzorem v době, kdy dobrovolníci začali vyjíždět na Balkán, byl známý pražský squat Klinika, který vyhlásil finanční i materiální sbírku a dobrovolníkům přispíval na benzín. Postupně začala být dobrovolnická iniciativa „Pomáháme lidem na útěku“ podporována ze strany zavedených NNO (capacity-buildingová školení, materiální pomoc, financování pronájmů budov, skladů, materiální pomoci apod. – například ze strany Diakonie a Člověka v tísni).

Příklady dobrovolnických iniciativ

- **Pomáháme lidem na útěku / Czech Team** – koordinovaná humanitární pomoc na Balkáně a v Řecku. Základním komunikačním kanálem jsou skupiny na Facebooku. „Pomáháme lidem na útěku“ je koordináční skupina pomoci v terénu, z počátku zcela neformální uskupení, dnes zapsané jako spolek. „Czech Team“ je hojně využívané neoficiální označení celé dobrovolnické skupiny. V některých případech, například ve vztahu k srbskému UNHCR, bylo používáno jako oficiální název.
- **Hlavák** – pomoc uprchlíkům propuštěných z detencí, kteří přijížděli na hlavní nádraží v Praze. Dobrovolníci jim pomohli dostat se do Německa, případně poskytli i další pomoc, včetně možnosti přenocování.
- **Detence** – snaha o domluvení možností výjezdů do detencí, kde by se dobrovolníci mohli věnovat zavřeným uprchlíkům.
- **Studentské hnutí za solidaritu** – iniciativa vzešlá z řad vysokoškolských studentů, pořádání přednášek k tématu „uprchlíci“ pro veřejnost a školy, snaha o potlačení strachu a šíření objektivních informací a zkušeností dobrovolníků z terénu.
- **Jsme to my** – mediální kampaň na podporu uprchlíků.
- **Příběhy uprchlíků** – výjezdy do Německa za účelem zmapování příběhů některých uprchlíků a následného zveřejnění těchto příběhů na vlastním webu.
- **Sbírky po celé ČR** - Klinika, kino Scala, kavárna Tři ocásci...

NĀČRT
KVANTIFIKÁCIE
BUDÚCEJ
MIGRAČNEJ
VLNY

MUDr. Juraj Mesík

Postoje k príchodu migrantov do Európy v roku 2015 formovali najmä emócie a obrazy. Časť verejnosti si všímala obrázky s matkami a reagovala súcitom. Iná si všímali početné skupiny mladíkov svižne preskakujúcich pohraničné zátarasý – ich reakcia boli obavy a strach. Obe skupiny Európanov končili s diametrálne inými, ale silnými pocitmi. To podstatné pre racionálnu politiku voči migrantom sú ale čísla, nie emócie.

Práve presné čísla sú to, čo politici a verejnosť krajín EÚ stále prehliadajú a nepoznajú. Exemplárne o tom svedčí šírka odhadov počtu migrantov, ktorí v roku 2015 mali doraziť do Nemecka. Nemeckí politici a úrady – podľa tradície symbol exaktnosti a dôslednosti – začiatkom októbra 2015 uvádzali, že v priebehu roka dorazí do Nemecka 800 000 migrantov. Alebo jeden a pol milióna. Práve 1,5 milióna uviedol ako reálnu možnosť minister vnútra Mecklenburgska-Pomoranska Lorenz Caffier. A tak sa nemecké médiá právom pýtali: „800 000, 1 milión alebo 1,5 milióna?“ Rozdiel medzi 800 000 a 1,5 milióna je absolútne zásadný a to nielen v nemeckom vnútropolitickom kontexte - už trpký spor o kvóty na umiestnenie 120 000 žiadateľov o azyl vážne nahlodával dôveru vnútri a voči celej Európskej Únii.

O niečo presnejšie vypadajú údaje maďarskej polície, ktorá do začiatku októbra 2015 zaregistrovala vstup skoro 342 tisíc ilegálnych migrantov. Problém je samozrejme v tom, že nikto nevie koľko migrantov prešlo územím Maďarska bez toho, aby ich maďarské orgány vôbec zaregistrovali. 342 tisíc je preto iba dolný odhad: scény z budapešťanskeho nádražia Keleti z leta 2015 naznačujú, že skutočnosť môže byť podstatne vyššia.

Súčasná migračná vlna pritom neskončí 30. 12. 2015: naopak, je solídny základom, na ktorom bude stáť ďalšia migrácia do Európy. Nedokážeme ju kvantifikovať, pretože nikto nevie odhadnúť ani ďalší vývoj počtu utečencov zo Sýrie po začiatku ruského bombardovania Sýrie na jeseň 2015, ani ďalší vývoj situácie v Turecku po pokuse o vojenský prevrat v roku 2016.

Situácia môže eskalovať nielen v obmedzenom regióne Blízkeho východu, ale aj v iných – a to aj v podstatne ľudnatejších – regiónoch v susedstve EÚ. Aj bez eskalácie v Sýrii alebo v inde už samotná vlna migrantov ktorí dorazili a ešte dorazia do Nemecka a EÚ v roku 2016 zakladá možnosť mohutej imigrácie v ďalších rokoch. Bavorská vicepremiérka Ilse Aigner verejne vyhlásila, že Nemecko môže v blízkej budúcnosti očakávať ďalších sedem miliónov utečencov – príbuzných už prijatých azylantov, ktorí majú podľa dnešných zákonov právny nárok na zjednotenie so svojimi rodinnými príslušníkmi, ktorí do EÚ už prenikli a dostali azyl.

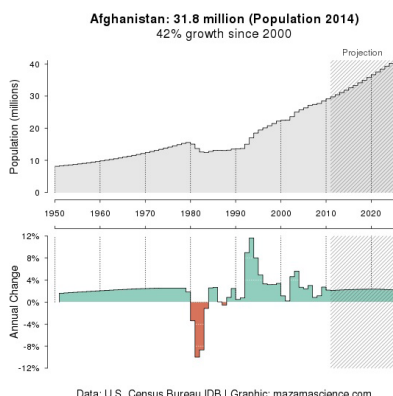
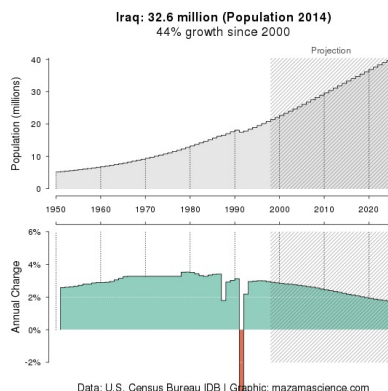
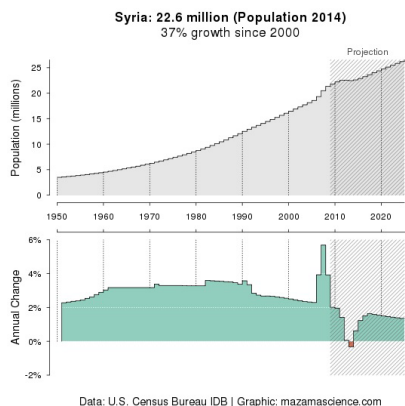
Nikto to nemohol čakať?

Jedno z najzavádzajúcejších tvrdení, ktoré sa opakovane vynáralo pri európskej migračnej kríze roku 2015 bolo tvrdenie že „Nikto to nemohol čakať“. Opak je pravdou: tak migračná vlna roku 2015 ako aj tie ďalšie bola a sú nielen predvídateľným, ale aj nevyhnutným dôsledkom známych a presne kvantifikovaných trendov prebiehajúcich na juh a juhovýchod od Schengenských hraníc.

Do Európy a zvlášť Nemecka totiž zďaleka neprúdia len ľudia z krajín zasiahnutých vojnami: tí predstavovali až do jesene 2015 len menšinu zo všetkých migrantov, pomery sa obrátili až ku koncu roka. Prečo sa zrazu do Európy valia masy Afgáncov, Nigérijcov či Pakistancov ale aj Albáncov, Srbov, Kosovcov a Macedóncov? V Afganistane, Nigérii, v Pakistane, v Mali, Senegale, Gambii, Albánsku, Srbsku, Macedónsku, Kosove a inde nevypukli žiadne vojny, napriek tomu kým v roku 2013 prišlo z Afganistanu do Európy 26 000 žiadateľov o azyl, v roku 2014 už 41 000 a len za polovicu roka 2015 už 60 000. Z Nigérie 11 000 v roku 2013 a v roku 2014 už 20 000. Z maličkej Gambie 3 500 v roku 2013 – a 11 500 v roku 2014. Z Mali 6 600 a 13 000... Čo sa to deje v týchto mierových krajinách – a v mnohých ďalších, odkiaľ sa do Európy tlačia rastúce počty ľudí?

36

Nie sú tam žiadne vojny – aspoň zatiaľ nie. To zásadné a hlboko destabilizujúce, čo sa ale všade na juh a juhovýchod od Európy deje je explozívny rast populácie. Ako ilustruje výber grafov zobrazených nižšie, vo vojnu ničenej Sýrii od roku 2000 do roku 2014 stúpol počet obyvateľov o 37 %, teda z cca 17 na 22,6 milióna. Za krátkych 14 rokov tam pribudlo jedno Slovensko, ktoré ale nemá z čoho žiť. Na susedných Palestínskych územiach, živých prakticky úplne daromi medzinárodným spoločenstvom, stúpol od roku 2000 do roku 2014 počet obyvateľov z 3 na 4,5 milióna, presnejšie o 46 %. V Afganistane, druhom top dodávateľovi migrantov, stúpol počet obyvateľov o 42 %, z cca 22 na 32 miliónov. Za 15 rokov tam pribudol ekvivalent Českej republiky či Maďarska nových detí. V Iraku ďalších 10 miliónov, alebo prírastok o 44 %.

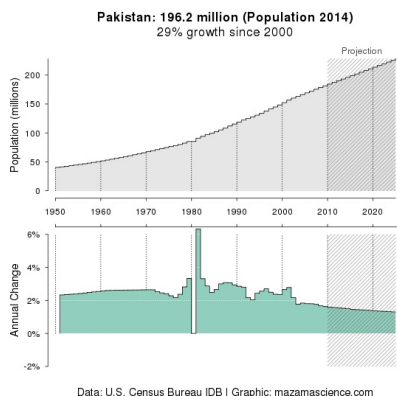
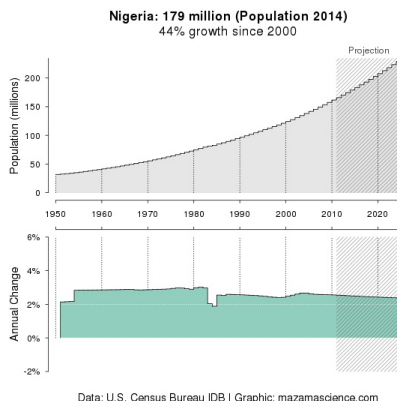
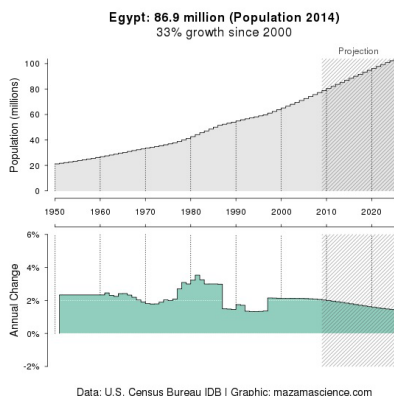
37

Grafy 1 až 3:

Rast populácie v Sýrii, Iraku a Afganistane od roku 1950 do roku 2014.

Zdroj: www.mazamascience.com

V uvedených troch krajinách dnes žije okolo 90 miliónov ľudí: zhruba toľko ako v najľudnatejšej arabskej krajine, v Egypte. Jeho populácia stúpila za posledných 15 rokov o 33 %. Pozrime sa ešte na populačný vývoj dvoch gigantov, z ktorých do Európy začal prúdiť stupňujúci sa počet ľudí. Počet Nigérijcov stúpol za 15 rokov o 44 % - z cca 125 miliónov na 180 miliónov. Pribudlo tam jedno Taliansko. Pakistancov pribudlo 29 % - to je vzostup zo 150 na 196 miliónov. Teda plus jedno Španielsko. Len v Nigérii a Pakistane tak pribudlo za krátkych 15 rokov 100 miliónov detí.

Grafy 4 až 6:

Rast populácie v Egypte, Nigérii a Pakistane od roku 1950 do roku 2014.

Zdroj: www.mazamascience.com

Vlastnosťou demografických explózií je, že – pokiaľ nedôjde ku katastrofickým udalostiam – majú dlhý, celé generácie trvajúci život. Stredné demografické projekcie Populačnej divízie OSN napr. predpokladajú, že počet obyvateľov Nigérie v roku 2050 – teda o krátkych 35 rokov - dosiahne 400 miliónov, Pakistanu 320 miliónov, Egypta 150 miliónov, Iraku 85 miliónov, Afganistanu 55 miliónov a Sýrie 35 miliónov. Projekcie samozrejme nie sú prognózy, ale ilustrujú populačné momentum založené doterajším explozívny rastom.

Ani najbohatšie krajiny Európy by nedokázali masám detí v arabskom svete, subsaharskej Afrike alebo južnej Ázii poskytnúť školy, učiteľov, vzdelanie, prácu

a perspektívu slušného života. Bez práce a stabilného príjmu ale nebudú mnohí mladí muži schopní napríklad zaplatiť veno potrebné na získanie manželky a založiť si vlastné rodiny: znamená to, že zostanú v sociálnom „limbe“, nespokojní a pripravený ísť hľadať lepší život, alebo ľahko verbovatelní do militantných skupín, ktoré im ponúknu zmysel existencie a identitu. Vďaka masmédiám a príbehom tých, ktorí sa tam dokázali dostať všetci vedia, že kdesi na severe je zaslúbená zem prosperity a bohatstva: treba len prekonať more a prejsť pár tisíc kilometrov. Ak je rozhodovanie medzi hnitím na vyprahnutej polopúšti alebo v slame Kábulu, Lagosu, Dakaru či Karáčí alebo podstúpením rizika s vidinou možnosti úplne iného života, pre mnohých mladých rozhodovanie nie je ťažké. Každý úspešný azylant je potom inšpirujúcim príbehom úspechu, o ktorom vie celá dedina či predmestie.

Náčrt kvantifikácie budúcej migračnej vlny

Nemecký minister vnútra Thomas de Maiziére začiatkom septembra 2015 vyhlásil, že Nemecko príval imigrantov tento rok zvládne, ale dodal, že: „aj pre takú krajinu ako Nemecko je 800 tisíc ľudí príliš mnoho, keby to malo pokračovať tri, štyri, päť, šesť rokov po sebe“. To je pozoruhodná matematika – zdá sa totiž, že minister nepochopil že má do činenia s exponenciálnym rastom. Je totiž matematicky absurdné predpokladať, že ak sa z roku 2014 do roku 2015 počet imigrantov do Nemecka stúpol štvornásobne, v ďalších rokoch sa rast zrazu zastaví a do Nemecka príde len toľko migrantov, ako v roku 2015. Predvídavosť by radila skôr uvažovať o tom, čo si Nemecko počne, ak aj v roku 2016 počet migrantov stúpne štvornásobne – teda na okrúhlych 3,2 milióna. A v roku 2017 znovu štvornásobne – to je už 12,8 milióna. Rok 2018 si každý dokáže vypočítať sám.

39

To sa našťastie v prvej polovici roku 2016 nestalo. Do septembra 2016 prišlo podľa údajov UNHCR (viď <http://data.unhcr.org/mediterranean/regional.php>) 290 000 migrantov, 165 000 cez Grécko, 124 000 cez Taliansko a 3 000 cez Španielsko. 80 % ich pochádzalo z 9 krajín, menovite 30 % zo Sýrie, 16 % z Afganistanu, 10 % z Iraku, 7 % z Nigérie, 5 % z Eritree, po 3 % z Pakistanu, Pobrežia slonoviny, Gambie a Guinei. Napriek tomuto poklesu skúsenosť potvrdzuje, že uvažovať s exponenciálnym rastom počtu migrantov je adekvátne. V roku 2014 dorazilo do Grécka za celý rok skromných 17 500 migrantov. Za prvých osem mesiacov roku 2015 ich bolo už 230 000 - vzostup nebol štvornásobný, ako v prípade Nemecka, ale trinásťnásobný. V roku 2013 požiadalo o azyl v Maďarsku 18 900 migrantov. V roku 2014 ich bolo 35 000. Do začiatku októbra 2015 prešlo Maďarskom už spomenutých 342 000 migrantov – osemnásťnásobok roku 2013. Iste, žiadateľ o azyl nie je presne to isté ako tranzitujúci migrant, ale o dynamike migračného potenciálu napovedajú veľa.

Uvedené kalkulácie sa môžu javiť ako absurdné, ale bez zmeny nemeckej a európskej migračnej a azylovej politiky – ku ktorým aspoň čiastočne v roku

2016 došlo – ju však dáta o populačnom raste v Nigérii, Pakistane, Afganistane, Sýrii, Senegale a v desiatkach ďalších explozívne rastúcich krajinách robia teoreticky možnou. Hladných ľudí a ľudí bez perspektívy na zlepšenie ich životných podmienok sú v susedstve EÚ už dnes k dispozícii stovky miliónov. 41 % obyvateľstva Afriky má menej ako 15 rokov, ďalších 19 % je vo vekovej skupine 15 až 24 ročných: to pri aktuálnej populácii Afriky 1.16 miliardy ľudí predstavuje 475 miliónov detí do 15 rokov a 220 miliónov mladých ľudí vo veku od 15 do 24 rokov. V nasledujúcej dekáde tak bude „migračný vek“ dosahovať každý rok len v Afrike ďalších približne 32 miliónov mladých ľudí (475:15). Len do roku 2020 tak do migračného veku v Afrike pribudne zhruba 160 miliónov mladých ľudí. Výpočet je veľmi hrubý, ale umožňuje aspoň základnú orientáciu.

Pohľad na mapu Európy a jej susedstva ukazuje, že v krajinách s územím alebo hranicami vzdialenými do 1 000 kilometrov na juh a juhovýchod od hraníc Schengenu (Gibraltár – Sicília/Malta – Kréta/Cyprus) žilo v roku 2015 približne 420 miliónov obyvateľov – väčšina z nich podstatne bližšie.⁸ Do zóny do 2 000 km zasahovalo územie štátov so 630 miliónmi obyvateľov a do 3 000 kilometrovej zóny až s 1,2 miliardami ľudí⁹ – v podstate ide o skoro všetky krajiny na mape nižšie.

40

Pokiaľ budeme modelovo uvažovať, že by sa na migráciu do Európy vybralo naraz iba 10 % z vekovej skupiny 15 až 40 ročných mužov, šlo by o 10 % z približne tretiny celkovej mužskej populácie, ktorá predstavujúce asi polovicu z 1,2 miliardy ľudí žijúcich v 3 000 kilometrovej zóne. 30 % zo 600 miliónov je 180 miliónov, 10 % zo 180 miliónov je 18 miliónov potenciálnych migrantov. Počet potenciálnych migrantov ale bude každým rokom rýchlo narastať: len v Afrike bude v nasledujúcej dekáde do veku, keď už sú schopní migrovať dorastať 32 miliónov mladých ľudí, z toho polovica – zaokrúhlene nad 16 miliónov – chlapcov. Pool takto konzervatívne zadaných potenciálnych migrantov – len muži, len z vekovej skupiny 15 až 40 ročných a len 10 % z nich – bude teda len z Afriky narastať ročne o zhruba 1,5 milióna. Z migračnej vlny roku 2015 ale vieme, že okolo 20 % migrantov predstavovali ženy a dievčatá a migrovali aj ľudia starší ako 40 rokov. V tomto texte tiež neuvažujeme možnosť ďalšej destabilizácie a migračného tlaku z krajín bývalého ZSSR, hoci ani migračný tlak z tohto priestoru nie je vzhľadom na možný vývoj v Rusku, Ukrajine a inde možné vylúčiť.

Migračné tlaky z juhu a juhovýchodu sa budú neodvratne stupňovať v dôsledku pokračujúceho prudkého a v mnohých krajinách explozívneho rastu populácie

8 Ide o obyvateľov Maroka, Alžírska, Tuniska, Líbye, Egypta, Jordánska, Palestíny, Izraela, Sýrie, Iraku, Turecka a Iránu

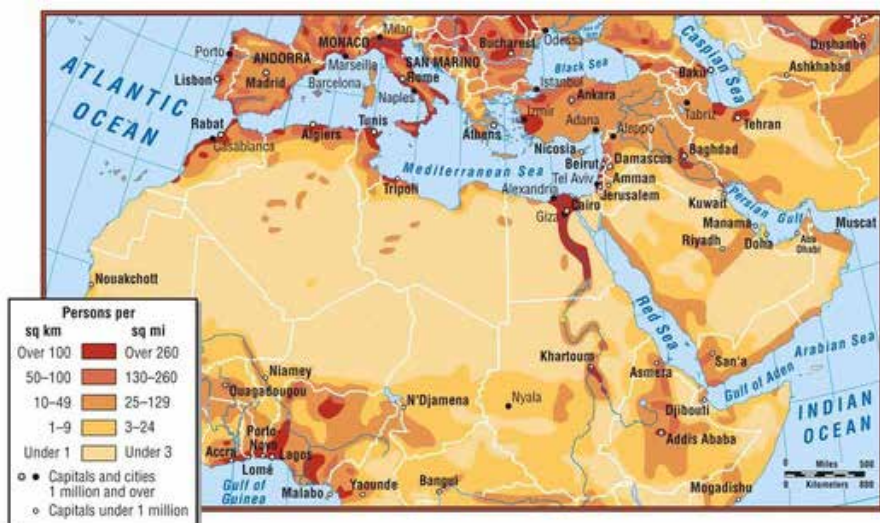
9 V 3 000 kilometrovej zóne od hraníc EÚ sa nachádzajú aj severné hranice populačných obrov Nigérie a Etiópie a západné hranice ďalšieho populačného giganta Pakistanu

v MENA, subsaharskej Afrike a v južnej Ázii. Ich rast však pravdepodobne nebude lineárny, ale skokový, v závislosti od globálneho ekonomického vývoja ale aj lokálnych sociálnych, politických a bezpečnostných kontextov.

Jedna z možných „trigger events“, ktoré by mohli spustiť aj migračnú vlnu vysoko prekračujúcu 18 miliónov migrantov uvažovaných v našom modeli by mohla byť veľká neúroda v USA prípadne u iného z top svetových exportérov potravín, teda situácia podobná situácii, ktorá vznikla v roku 2010. V dôsledku vlny horúčav, ktoré v lete 2010 zasiahli juhozápadné Rusko a Ukrajinu vyhlásilo Rusko embargo na vývoz obilnín. Toto embargo vzápätí významne prispelo k prudkému rastu svetových cien potravín. Vzhľadom na to, že všetky arabské krajiny bez výnimky dnes importujú viac ako polovicu obilia potrebného na užitie svojho prudko rastúceho obyvateľstva, rast svetových cien potravín v priebehu nasledujúcich 6 mesiacov spustilo sled udalostí, ktoré boli spočiatku označované ako „Arabská jar“. Jeden z výsledkov „Arabskej jari“ bola aj destabilizácia Sýrie vedúca k súčasnej občianskej vojne a deštrukcii štátu.

Vzhľadom na úplne dominantné a nenahraditeľné postavenie USA na svetovom exporte pšenice a kukurice by veľká neúroda v USA – spôsobená napríklad extrémnymi horúčavami alebo suchom – nepochybne vyhnala svetové ceny potravín do výšok, ktoré by mohli spustiť „Arabskú jar II“, v prevedení „turbo“. Hlad a sociálna, politická a bezpečnostná destabilizácia by v takom prípade mohli zasiahnuť aj ľudnaté krajiny ako sú blízky 90 miliónový Egypt alebo vzdialenejšia 100 miliónová Etiópia, 180 miliónová Nigéria alebo 200 miliónový Pakistan – všetko krajiny významne závislé na dovoze potravín a teda na ich dostupnosti a cenách na svetových trhoch. Aj keby len malé zlomky obyvateľstva týchto krajín malo zdroje na podniknutie tisíce kilometrov dlhej cesty, stále by k brehom a hraniciam Európy mohli doraziť mnohomiliónové masy ľudí.

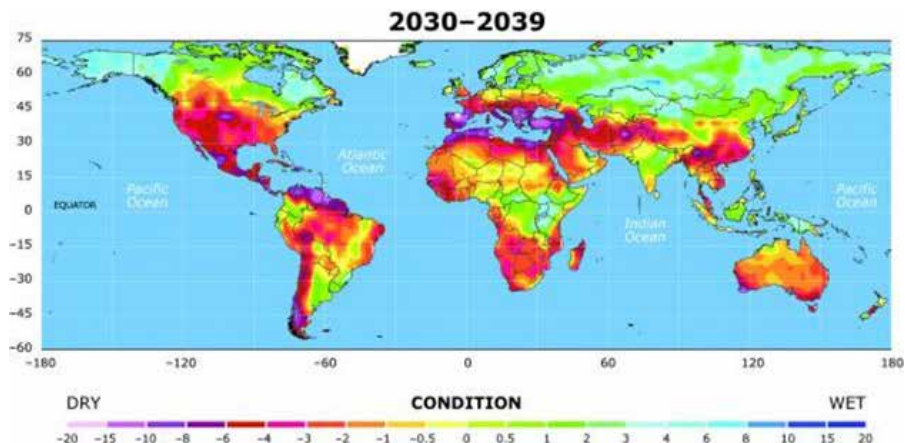
Mapa 1:

Južní a juhovýchodní susedia EÚ vo vzdialenosti do 3000 km.

Klimatický kontext

Migračné vlny spustené neúrodami a prudkým vzostupom svetových cien potravín nie sú jediné možné, ale v kontexte rýchlo prebiehajúcej zmeny klímy sú veľmi pravdepodobné až neodvratné. Rok 2014 bol globálne najteplejší od začiatku systematických meraní, rok 2015 prekonal rekord roku 2014 a zdá sa, že rok 2016 bude ešte teplejší. Paleoklimatologické dáta hovoria, že koncentrácii 400 ppm CO₂ v atmosfére – súčasná je už vyššia ako 400 ppm a každý rok stúpa o 2-3 ppm – zodpovedá klíma teplejšia v globálnom priemere o 2 až 3 °C. To číslo sa môže zdať ako malé, ale treba si uvedomiť že priemerná globálna teplota počas poslednej doby ľadovej bola len o asi 6 °C nižšia ako v súčasnosti: Česko a Slovensko vtedy pokrývala mrazivá tundra so stádami sobov a mamutov, Rakúsko a Poľsko gigantické ľadovce.

Teplejší svet bude svetom s väčším odparovaním vody z pôdy a suché a prehriate pôdy nevyhnutne znamenajú premenu stepí na polopúšte a polopúští na púšte. Znamenajú zánik mnohých poľnohospodárskych oblastí subtropov a trópov, ale aj nižšie úrody v krajinách mierneho pásma, ktoré dnes fungujú ako obilnice ľudstva a ktorých nadprodukcia živí aj premnožené obyvateľstvo arabského sveta, Sahelu a subtropov celkovo. Perspektívu expanzie a prehlbovania sucha na Zemi v 20. storočí ilustruje mapa 2.

Mapa 2:

Perspektíva sucha v podmienkach pokračujúcej zmeny klímy vyjadrená zmenou Palmerovho indexu sucha.

Zdroj: Aiguo Dai, <http://www.nature.com/nclimate/journal/v3/n1/full/nclimate1633.html>

43

Môžeme samozrejme dúfať, že sa projekcie vývoja sucha ako tá na mape 2 v plnom rozsahu nepotvrdia. Realita môže byť ale aj tvrdšia. Podstatné čo nám projekcia hovorí – a projekcie na ďalšie dekády sú podstatne horšie – je, že suchá v regióne Stredozemného mora sa budú ďalej prehĺbovať, a to nielen v arabskom svete, ale aj v južnej Európe. Ich poľnohospodárska produktivita bude pravdepodobne primerane vysušaniu klesať a v tandeme s pokračujúcim rastom populácie prehĺbovať potravinovú závislosť MENA. Súčasne ale prehľbujúce sa, čoraz častejšie a čoraz hlbšie suchá zasiahnu aj dnes najvýznamnejšiu obilnicu Zeme, územie USA. A tiež južné regióny najľudnatejšej krajiny sveta, Číny. Táto regionálna trojkombinácia sucha v Stredomorí, USA a Číne je mix, ktorého geopoliticko – destabilizačný potenciál vysoko prekračuje potenciál vyššie diskutovanej a kvantifikovanej migračnej vlny.

Niektoré závery

Je nielen možné ale aj vysoko pravdepodobné, že na migračnú „krízu“ roku 2015 raz budú dejiny pozerieť ako na prvú drobnú vlnu skutočného masového prílivu obyvateľstva z neúrodných subtrópov do Európy. Pre Európanov sa stresujúci rok 2015 môže historicky ukázať ako jedinečná šanca pripraviť sa na skutočne veľké migračné tlaky budúcnosti skôr, ako sa pohnú milióny a desiatky miliónov migrantov mieriacich na sever. Ako šanca vyhnúť sa chybným krokom jednotlivých krajín EÚ a Európu deštruujúcim polarizovaným debatám o tom, čo robiť

v situácii, keď by sa cez dnes nechránené hranice Maďarska, Rumunska, Bulharska, Chorvátska, Rakúska a ďalších krajín mohli na kontinent dňom a nocou môžu valiť už nie tisícové, ale možno státisícové davy.

V prípade veľkej migračnej vlny spustenej napríklad prudkým rastom svetových cien potravín EU nebude mať materiálne a finančne realizovateľnú a politicky priechodnú možnosť zachraňovať kolabujúci arabský resp. iný rozvojový svet dovozom migrantov a dokonca ani poskytovaním azylu legitímnym utečencom z krajín, ktoré sa prepadnú do násilia a vojen.

V kontexte uvažovanej veľkej migračnej vlny sa „pevnosť Európa“ javí ako jediné životaschopné riešenie problému Európy: nejde pritom o riešenie problému obyvateľov MENA lebo Afriky, ide o prevenciu vnútornej destabilizácie Európy samotnej. Na popis situácie, ktorá v roku 2015 nevznikla, ale v budúcnosti môže vzniknúť – a demografické, klimatické a potravinové trendy naznačujú, že s vysokou pravdepodobnosťou vznikne – situácia zodpovedajúca metafore záchranného člna. Jeho preťaženie nad maximálnu kapacitu môže spôsobiť prevrátenie a potopenie všetkých – podobne prekročenie absorpčnej kapacity Európskej Únie môže viesť k jej rozpadu a v horšom prípade aj k politickému a rozvratu jej členských štátov vedúcemu okrem iného k výraznému poklesu kapacity „záchranného člna Európa“.

44

Tvrdenia o tom, že „ploty nič neriešia“ sú rétoricky pôsobivé, ale ignorujú otázku, prečo ich generácie ľudí okolo svojich majetkov stavajú. Odpoveď je pritom prostá: preto, lebo fungujú. Ploty a múry nie sú sympatické a nemusia byť dokonalou a ani úplne neprekonateľnou prekážkou pre ilegálnych migrantov, sú ale vysoko funkčné. Ilustrujú to múry okolo stredovekých miest a kláštorov ale aj súčasné ploty a múry okolo Melilly a Ceuty v španielskej severnej Afrike, na hraniciach USA a Mexika, Egypta a Gazy, Izraela a Palestíny, Bulharska a Turecka a najnovšie aj na srbsko-maďarskej hranici. Tou napríklad po dostavaní plota 9. októbra 2015 prešlo 20 ilegálnych migrantov – otvorenou hranicou s Chorvátskom ich v ten istý deň prešlo 7 189.

Humanitné ideály Európy formované v rokoch všeobecnej hojnosti bude nutné realizovať maximálne ekonomicky. Samotný Ženevský dohovor o právnom postavení utečencov prijatý v roku 1951 vznikol v dobe, keď na Zemi žilo 2,5 miliardy ľudí: v roku 2017 svetová populácia dosiahne trojnásobok. Práva, ktoré bolo reálne poskytovať utečencom pri populácii v roku 1951 nemusia byť pri populácii 7,5 miliardy materiálne reálne. Pomoc ľuďom unikajúcim pred násilím v rodnej krajine bude musieť byť poskytovaná adresnou a správne cielenou cestou, predovšetkým v blízkosti miesta ich pôvodu. Absolútne nevyhnutná, zásadná a chronicky ignorovaná je pritom pomoc pri spomalení a eventuálne zastavení populačného rastu: obrazy matiek a otcov utekajúcich zo Sýrie pred vojnou s batoliatami na rukách sú emočne silné, ale tiež úplne

absurdné. John Stuart Mill charakterizoval takéto správanie rodičov veľmi tvrdo: "... priviesť na svet dieťa bez slušnej šance nielen nakrmiť jeho telo, ale poskytnúť aj výchovu a vzdelanie jeho mysli je morálny zločin nielen proti nešťastnému potomstvu, ale aj proti spoločnosti".

Všetky bubliny končia prasknutím. Aj tie populačné. Čím skôr pred tým Európa prestane zatvárať oči, tým viac času bude mať na prípravu. Leto 2015 bolo varovaním, ktoré dalo Európe šancu pripraviť sa.

ČINNOST DIAKONIE ČCE
- STŘEDISKA HUMANITÁRNÍ
A ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCE
V TÁBORECH VNITŘNĚ
PŘESÍDLENÝCH OSOB
V SEVERNÍM IRÁKU

Mgr. et Mgr. et Mgr. Petra Nedbálková a Eliáš Molnár

Projekt Diakonie ČCE-HRS *Podpora vnitřně přesídlených osob v severním Iráku* začal v roce 2015 a byl financován Ministerstvem zahraničních věcí České republiky (MZV ČR) v rámci dotace „Účelová dotace nestátním neziskovým organizacím v rámci poskytnutí humanitární pomoci“. Od roku 2016 je činnost Diakonie ČCE-HRS v severním Iráku financována z postní sbírky Diakonie ČCE-HRS¹⁰.

Projekty v roce 2015 a 2016 podporují vnitřně přesídlené osoby v Iráku – Iráčané, kteří v důsledku konfliktu s tzv. Islámským státem (od června 2014) museli opustit své domovy a žijí v táborech pro vnitřně přesídlené osoby (IDPs).

V rámci tohoto projektu odletěla Petra Nedbálková s Eliášem Molnárem v listopadu 2015 na desetidenní monitorovací cestu projektu do severního Iráku. Cílem cesty bylo nejen monitorovat projektové aktivity, ale také sesbírat PR materiály: natočit videology¹¹ z táborů i mimo tábor, získat PR materiály pro plánované přednášky o Iráku (v ČR v roce 2015 a 2016) a snímky pro plánovanou výstavu fotografií z táborů v severním Iráku i mimo něj (výstava probíhá v letech 2015 a 2016). A také sesbírat fotografie, videa a příběhy vnitřně přesídlených Iráčanů pro články do novin a pro další média.

O projektu *Podpora vnitřně přesídlených osob v severním Iráku*¹²

Humanitární krize v severním Iráku začala v polovině června 2014, kdy militantní skupina, tzv. Islámský stát, rozšířila svá území ze Sýrie do Mosulu, druhého největšího města Iráku obydleného zejména sunnitskými muslimy, a vyhnala odtud všechny neislámské menšiny. Centrální vláda i regionální kurdská vláda se zapojily do bojů proti IS a snažily se osvobodit jimi kontrolovanou oblast. Některé oblasti Sindžáru byly opravdu osvobozeny a byl vytvořen humanitární prostor, který napomohl návratu některých rodin do místa bydliště, pokud tato místa byla považována za bezpečná k běžnému životu.

Koncem roku 2015 bylo v provincii Dohúk registrováno přibližně 450 000 vnitřně přesídlených osob (IDPs). 190 000 z nich je umístěno v 19 různých táborech a ostatní žijí v hostitelské komunitě, většinou v nedostavěných budovách, anebo v neobydlených domech opuštěných původními obyvateli.

Od začátku krize byly centrální irácká vláda, regionální kurdská vláda, činitelé Spojených národů a humanitární organizace zapojeny do poskytování podpory těmto lidem (IDPs) a zajišťování jejich základních potřeb. Humanitární krize zůstává téměř statutem quo, protože v zásadě neexistuje žádná možnost

¹⁰ Více informací o postní sbírce na Irák:

<http://diakoniespolu.cz/wp-content/uploads/2016/06/postn---sb--rka-2016-pod--kov--n--.pdf>

¹¹ Videology Diakonie ČCE-HRS natáčené přímo v uprchlických táborech v Iráku:

<https://www.youtube.com/watch?v=DXWerIpME0o>

¹² Financováno MZV ČR v roce 2015

zapojení IDPs do normálního života vzhledem k tomu, že jejich počet je v případě dohuckého guvernorátu téměř jedna třetina obyvatel. Tato situace má za následek závislost obživy IDPs na vnějších zdrojích.

Cílem tohoto projektu financovaného MZV ČR bylo, aby 675 rodin vnitřních přesídlenců (případně zranitelných členů hostitelské komunity) v provincii Dohúk získalo komplexní hygienickou sadu (NFI), která pokryje jejich potřeby na 4 měsíce. Díky tomu, že se podařilo najít dodavatele hygienických balíků s velmi příznivými cenami, původní počet balíků se výrazně zvýšil a my jsme byli schopni uspokojit potřeby většího množství IDPs ve dvou táborech. Distribuce proběhla v táboře Dawdia (převážně jezidské obyvatelstvo, 776 rodin) a také pokryla potřeby nově příchozích IDPs v táboře Germawa (muslimské obyvatelstvo, 244 rodin). Počet balíků NFI pro IDPs vzrostl z předpokládaných 675 ks na 1 020 ks (1 020 rodin) a pokryl potřeby celkem 4 677 příjemců. Protože i po zvýšení počtu balíků NFI pro IDPs stále ještě zbyly finanční zdroje plánované v projektu, bylo společně s partnery – po provedení analýzy potřeb – rozhodnuto, že budou dodány hygienické balíky také do škol v táborech Germawa a Dawdia a školám v hostitelské komunitě v okresech Amedia a Zakho. Tyto školy, kvůli přílivu IDP studentů, nemají dostatečné prostředky na hygienické potřeby. Celkem bylo podpořeno 23 škol s celkovým počtem 27 134 studentů.

48

Reportáž z Iráku - do Evropy chce málokterý uprchlík, jenže v táborech přestává být k vydržení

Vyhlídky na návrat do domovů zničených nebo ovládaných džihádisty či jinými bojovníky slábnou. A stejně tak se nelepší podmínky v uprchlických táborech v Iráku či okolí.

Ahmed mi vyprávěl, jak vzal kalašnikov a zaujal obrannou pozici. Když se dozvěděl, že se k jeho vesnici blíží bandité Dá'íše, jednal, jak se sluší na bývalého vojáka. Ženy a děti odeslali do bezpečí, zatímco Ahmed a několik jeho sousedů se přichystali k obrannému boji. Útočníci měli k dispozici těžkou vojenskou techniku. Obránci jen několik samopalů. Své domovy zvládli hájit tři hodiny. Pak přišla chvíle rozhodnutí, jestli zůstat doma a nechat se zmasakrovat, nebo následovat ženy a děti. Zvítězila druhá možnost. Dá'íš, jak se na Blízkém východě s despektem říká tzv. Islámskému státu, získal další kus území. Z Ahmeda se stal uprchlík.

Nejprve si myslel, že bez domova bude jenom pár měsíců. Nevěřil, že bandité zvládnou svoje území udržet. Protože to nebyl žádný nemajetný chudák, první měsíc svého uprchlického života strávil v hotelu¹³. Dá'íš svoje pozice ale držel dál a Ahmedovi docházely peníze. Místo hotelu proto začal i s rodinou trampovat v lese. Usídlil se v lese pod stromy stejně jako další irácké

¹³ Ekonomická situace v Iráku se velmi zhoršila v důsledku ozbrojených konfliktů (2003–2011 a poté boj s tzv. Islámským státem od června roku 2014).

rodiny, které musely ze svých domovů uprchnout před tzv. Islámských státem. Pak ale přišla zima. V lese našli Ahmeda s rodinou zaměstnanci jedné z neziskových organizací působících v regionu a řekli jim o možnosti přestěhovat se do uprchlického tábora v Kurdistánu na severu Iráku. Ahmed se tam i s rodinou odebral a žije tam dodnes. Aby vydělal nějaké peníze pro rodinu, opravuje v táboře naftová kamna, která jsou v táborech nepostradatelnou výbavou pro zvládnutí zimy.

Na hraně zvládnutelnosti

Že prý nechtějí s Dá'íšem bojovat a volí raději osud uprchlíků? Kdepak. Stejně tak není pravda, že se všichni ti lidé dali do pohybu kvůli vidině cesty do blahobytné Evropy. Ahmed a jeho přibližně pět tisíc nových sousedů v táboře Dawdia (Daudíja) do žádné Evropy nechtějí. Chtějí čas sektářského násilí přečkat co nejlépe svých měst a vesnic, a až se situace zklidní, vrátit se zpátky domů.

Čekání uprostřed táborového provizoria se ovšem prodlužuje a vyhlídky na brzký návrat domů se ztrácejí kdesi v neurčité budoucnosti. Pro mnohé z uprchlíků se pak nebezpečná, drahá a ilegální cesta do Evropy stává reálnou alternativou. O jejich ochotě vydržet uprostřed táborového provizoria rozhoduje také to, do jaké míry je žítí v táborech snesitelné.

Už zběžný pohled na tábor Dawdia ukazuje, že uprchlíci snesou hodně. Okolo tábora se táhne ostnatý drát. Na rozbahněné zemi stojí bílé stany, které představují převažující typ obydlí. Pohodlnější obytné buňky jsou v menšině. Mezi stany se táhnou šňůry s prádlem. Pozornost také poutají zvláštní nízké stavby z betonu a kamení připomínající vrcholek studny. Jsou to improvizované venkovní pece na chleba.

Před táborem se rozkládá malé tržiště, jež by mohlo pro obyvatele tábora znamenat zdroj výdělků a přílepení. Obchod ale vážně. Pětitisícový tábor leží v horách stranou všech velkých center. V sousedství je jen malá vesnice a není moc s kým obchodovat.

V táboře často panují podmínky na hraně zvládnutelnosti. Během první zimy, která obnáší sníh a teploty dosahující minus patnácti stupňů, se lidem nedostávala tolik potřebná naftová kamna. To už se podařilo napravit. Školám ale například dál chybí základní vybavení. Jsou přeplněné a děti musejí sedět na zemi. Letos také selhávalo zásobování potravinovými balíčky. Chyběla v nich mouka, lidé museli vyžít jen z rýže, fazolí a oleje. To nestačí na víc než na pouhé přežití.

Spolu a svobodní

Diakonie se rozhodla svou pomoc na severu Iráku směřovat především do tábora Dawdia¹⁴. Ubohé podmínky totiž provází řada sympatických rysů táborové

14 Druhý tábor, který jsme v roce 2015 podpořili, byl tábor Germawa v severním Iráku.

správy. Tábor je otevřený všem lidem různých ras i vyznání. Připomíná tak běžnou multikulturní společnost Sýrie či Iráku v době míru. Vedle sebe v táboře žijí křesťané, Jezídové i muslimové, což v této oblasti zdaleka není obvyklé. Bývá například zvykem, že místní křesťanské kláštery přijímají jen křesťany a určité uprchlické tábory zase jen Araby. Dalším pozitivním rysem tábora Dawdia je, že jeho obyvatelé mají svobodu pohybu. To také není samozřejmost. V mnohých táborech je pravidlem, že je obyvatelé nesmějí opustit a žijí v podstatě ve vězeňském režimu, jakkoliv podmínky uprostřed jiných táborů jsou často mnohonásobně lepší než v táboře Dawdia.

Pro více informací:

- Informace na stránkách Diakonie ČCE-HRS:
<http://diakoniespolu.cz/projects/uprchlici/>
- Videology Diakonie ČCE-HRS natáčené přímo v uprchlických táborech v Iráku: <https://www.youtube.com/watch?v=DXWerIpME0o>
- Fotogalerie k příspěvku – tábor Dawdia v severním Iráku:
<http://www.reflex.cz/galerie/zpravy/64386/?foto=0>
- Článek s reportáží v Reflexu, Eliáš Molnár
<http://www.reflex.cz/clanek/zpravy/69120/do-evropy-chce-maloktery-uprchlik-jenze-v-taborech-prestava-byt-k-vydrzeni-reportaz-z-iraku.html>

Pro další informace je možné kontaktovat koordinátorku iráckého projektu Petru Nedbálkovou a PR koordinátora Diakonie ČCE-HRS Eliáše Molnára.

ZAHRANIČNÍ ROZVOJOVÁ SPOLUPRÁCE OBCÍ

Mgr. Šárka Řehková

Od 90. let lze v oblasti mezinárodních aktivit západních municipalit sledovat viditelný posun od klasického partnerství měst, tzv. *town-twinningu*, směrem k navazování tzv. decentralizované rozvojové spolupráce, jinak řečeno k zahraniční rozvojové spolupráci, kterou realizují místní/regionální samosprávy či asociace místních/regionálních samospráv z vyspělých zemí.

Decentralizovaná rozvojová spolupráce získala na významu především v souvislosti s rostoucím počtem decentralizačních procesů v 90. letech v rozvojových zemích, jež vedly k posílení místní demokracie a efektivní správě věcí veřejných včetně poskytování veřejných služeb. Význam decentralizované rozvojové spolupráce uznává i Evropská komise, která v roce 2013 ve své zprávě „Posílení místních samospráv v partnerských zemích pro zvýšení efektivity vládnutí a pro efektivnější výstupy rozvojové spolupráce“ (*Empowering Local Authorities in partner countries for enhanced governance and more effective development outcomes*) doporučuje při zavádění národních rozvojových politik cílených na podporu veřejného sektoru v partnerských zemích zapojovat místní samosprávy kvůli dosažení větší efektivity.

Výjimečnost decentralizované rozvojové spolupráce spočívá v komplexním lokálním řešení. Úspěšného místního rozvoje v partnerské zemi nelze dosáhnout bez efektivního vládnutí místní samosprávy, neboť pouze místní samosprávy mohou poskytnout institucionální koherenci, kontinuitu a koordinaci. Nedostatečná ochrana životního prostředí, omezená infrastruktura, zajištění potravin a pitné vody, zajištění bezpečnosti, zajištění poskytování veřejných služeb spolu s rostoucí urbanizací mají svůj lokální rozměr – kladou zátěž a zároveň zodpovědnost za jejich řešení na místní a regionální samosprávy. S rozvojovými problémy se potýkají municipality na různých místech, přesto pro jejich zmírnění/odstranění platí stejná řešení.

53

V rámci zahraniční rozvojové spolupráce obcí dochází k přímému přenosu zkušeností místních/regionálních samospráv v oblasti poskytování veřejných služeb, řádné správy věcí veřejných, komunikace s občany atd. Municipality navazují dlouhotrvající partnerství se svými protějšky, což vede k udržitelnosti realizovaných projektů. Zároveň dochází k posílení existujících organizací, což v samotném důsledku brání vzniku paralelních struktur, např. partnerská municipalita již nemusí najímat externí konzultanty nebo zřizovat projektové kanceláře, neboť je její administrativní aparát dostatečně proškolen. Díky tomu lze říci, že decentralizovaná rozvojová spolupráce je efektivní i co se nákladů týče. Nespornou výhodou této formy spolupráce je využití různých znalostí mezi jednotlivými úrovněmi veřejné správy – od komunikace s kraji až po prosazování zájmů místních samospráv vůči státu.

Decentralizovaná spolupráce má dlouholetou tradici především v zemích západní Evropy, jako je např. Německo, Nizozemí, Španělsko, Norsko, a tvoří

10 až 15 % z celkové národní oficiální rozvojové pomoci. Podíváme-li se blíže, míra zapojení místních samospráv v členských zemích EU se liší podle výše financování decentralizované rozvojové spolupráce ze strany státu, která je až na výjimky podpořena konkrétním legislativním opatřením. Např. ve Francii byl přijat zákon *Oudin-Santini* (2005), který umožňuje, aby obce/regiony a veřejné orgány odpovědné za vodní hospodářství a asanační služby přidělily 1 % svých příjmů z těchto služeb na rozvojové projekty v zahraničí. Vysokou mírou zapojení se vyznačují především belgická, francouzská, italská, španělská, švédská či holandská města/regiony. Oproti tomu nejnižší míru zapojení vykazují např. maďarské, polské, rumunské, rakouské, portugalské, slovinské, řecké, ale i slovenské a české municipality (města, obce) a regiony (kraje). V těchto zemích chybí právní rámec pro decentralizovanou rozvojovou spolupráci a aktivity municipalit jsou odvislé od jejich schopností a ochotě zapojovat se do rozvojové spolupráce.

Decentralizovaná rozvojová spolupráce nabývá různých podob, a to:

- ***twinning (partnerství měst)***
K rozvoji *twiningu* dochází především po druhé světové válce za účelem podpory vzájemného porozumění a míru; zaměřuje se na kulturní výměnu.
- **humanitární pomoc a rekonstrukce**
Jedná se o častou mezinárodní aktivitu místních/regionálních samospráv, která následuje po ukončení občanských válek, přírodních katastrofách či po významných politických změnách, jako např. v Nikaragui, v jižní Africe nebo na Haiti.
- ***capacity building partnerství***
Partnerství zaměřené na budování kapacit se začíná objevovat po roce 1980. V rámci tohoto typu spolupráce je kladen důraz na institucionální rozvoj místní samosprávy nebo národní asociace místních samospráv za účelem efektivního zajišťování veřejných služeb svým občanům/členům.
- **místní partnerství se zapojením neziskových organizací**
Tento typ spolupráce má své počátky také v 80. letech. Místní samosprávy uzavírají partnerství s neziskovými organizacemi, které realizují konkrétní aktivity, jako je např. zlepšení životních podmínek obyvatel apod.
- **tematické sítě**
Od poloviny 80. let místní samosprávy vytvářejí sítě zaměřené na konkrétní výzvy, jako např. změna klimatu, podpora Miléniových cílů apod.
- **ekonomicky motivované partnerství**
V posledním desetiletí se lze setkat rovněž s ekonomicky motivovaným partnerstvím, kdy jsou zohledňovány i ekonomické aspekty v rámci rozvojových aktivit místních/regionálních samospráv (navázání ekonomického přátelství).

Decentralizovaná rozvojová spolupráce se rovněž nedrží klasických vzorců spolupráce. Vedle klasického vzorce spolupráce „North-South“, kdy rozvojovou spo-

lupráci naváže municipalita z vyspělé země a její protějšek z rozvojového světa, často dochází k přenosu *know-how* z partnerské obce/recipienta i na další municipality v okolí partnerské obce v rozvojovém světě (tzv. *North-South-South partnership*).

Oproti situaci v západních zemích Evropské unie, kde decentralizovaná rozvojová spolupráce je zcela běžnou mezinárodní aktivitou municipalit, mezinárodní rozvojová spolupráce obcí v České republice není příliš častá. České obce a města se zaměřují především na jednorázové rozvojové aktivity v oblasti *fairtradu* (především tzv. *Fairtradová města*¹⁵) či rozvojovou osvětu na území České republiky, kterou často realizují v rámci Místní agendy 21. V této oblasti jsou aktivní především Litoměřice, Chrudim či Vsetín. České municipality jsou rovněž aktivní v oblasti humanitární pomoci (např. Prachatice, Chrudim, Litoměřice) a přijímají zahraniční delegace ze zemí Východního partnerství v rámci své iniciativy či iniciativy neziskových/státních organizací za účelem přenosu jejich zkušeností z oblasti transformace a decentralizace veřejné správy (např. Krnov, Brno, Hluboká nad Vltavou aj.). Výjimkou bývá dlouhodobější rozvojová spolupráce s partnerskou obcí/obcemi v prioritní zemi české zahraniční rozvojové spolupráce, které se v České republice věnují města Valašské Meziříčí, Vrchlabí nebo obec Čermná nad Orlicí.

Jak zahraniční rozvojová spolupráce obcí vypadá, si ilustrujme na příkladu dlouhodobé spolupráce obce Čermná nad Orlicí se srbskými obcemi Česko Selo a Kruščica. Tato spolupráce byla navázána již před 14 lety a oficiálně stvrzena podpisem „Deklarace o vzájemné spolupráci mezi obcemi“ na velvyslanectví v Bělehradě v roce 2004. Před začátkem spolupráce v srbských obcích neexistovala obecní infrastruktura – chyběl přístup k pitné vodě, v obcích neexistovala kanalizace, chyběly rozvody plynu do domácností a obecní úřady v obou obcích nebyly schopné plně vykonávat své povinnosti. Na základě této situace se obec Čermná nad Orlicí rozhodla uzavřít dohodu s obcemi Česko Selo a Kruščica o spolupráci ve všech zmiňovaných oblastech. V průběhu následujících let obec Čermná nad Orlicí uvolňovala každoročně zhruba 60 až 70 tisíc Kč ze svého rozpočtu na rozvojové projekty, které připravovaly obě srbské obce. Za dobu vzájemné spolupráce se podařilo v obou obcích zavést telefon, internet, plyn a vodu. Došlo rovněž ke zlepšení poskytovaných služeb na obecních úřadech obou srbských obcí. Do rozvojové spolupráce obcí se zapojil i Královéhradecký kraj, díky jehož finančnímu příspěvku byla v obci Česko Selo vybudována kanalizace a čističky odpadních vod a zrekonstruováno fotbalové hřiště. Rozvojová spolupráce obcí zahrnovala i pravidelná setkání zastupitelů srbských obcí s jejich českými protějšky za účelem výměny informací v oblasti správy věcí veřejných. Rovněž se podařilo realizovat dětský tábor pro děti ze srbských obcí, které hostila obec Čermná nad Orlicí.

15 Členi viz http://www.fairtradovamesta.cz/kde_jsou_fer.

Pro více informací:

Tištěné zdroje

- Development effectiveness at the local and regional level. Fostering synergies between local and regional governments and the EU in the post-Busan era, Platforma.
- European Commission, 2013. Empowering Local Authorities in partner countries for enhanced governance and more effective development outcomes.
- Mertens, O.; Řehková, Š, 2014. Decentralizovaná rozvojová spolupráce českých samospráv: studie.

Elektronické zdroje

- Rozvojová spolupráce jako jedna z možných forem mezinárodní spolupráce měst a obcí: www.partnerskamesta.cz

GLOBÁLNÍ TERORISMUS -PŘÍČINY A SOUVISLOSTI

Radovan Dluhý-Smith, MSc. B.A.

Současný globální terorismus je jiný v porovnání s minulostí, protože druhy terorismu různě konvergují. Není tedy dnes úplně jasné, jestli můžeme mluvit o čistě státěm podporovaném terorismu¹⁶, nebo o terorismu politických či náboženských hnutí, či zda jsou aktéry teroristických činů zločinecké skupiny. To je možné pozorovat u teroristických hnutí ISIS či Al-Kájda, které jsou sice druhem náboženského terorismu, avšak obě organizace jsou zapojeny do nelegálního obchodu se zbraněmi, ropou či drogami a mají také politické cíle.

Kořeny současného globálního terorismu sahají do dob studené války, kdy západní svět soupeřil o moc s komunistickým blokem vedeným Sovětským svazem a Čínou. Teroristická hnutí jako Organizace za osvobození Palestiny (OOP) či libanonský Hizballáh byly např. vycvičeny a podporovány sovětskou tajnou službou KGB. Generál KGB, Alexandr Sacharovskij, dokonce v 70. letech řekl: „V dnešním světě, kdy jaderné zbraně mají zastaralou vojenskou sílu, terorismus by se měl stát naší hlavní zbraní.“

Mnoho arabských zemí bylo v druhé polovině 20. století vojensky a finančně podporováno sovětským blokem, především v boji proti Izraeli. I socialistické Československo bylo do globálního terorismu zapojeno – tím, že cvičilo specialisty (velitele, plánovače, spojaře, členy ochrany atd.) zajišťující podporu správeným teroristickým hnutím v Asii a Africe. Nechvalně jsme se proslavili i vývozem tisíců tun semtexu, který napomohl při realizaci četných teroristických útoků. Pro pochopení vzniku současných teroristických hnutí Al-Kájda či ISIS je však nutné prozkoumat historické souvislosti a praktiky nejenom bývalého sovětského bloku, ale hlavně západních zemí, včetně USA.

59

Např. v 80. letech Spojené státy americké významně posílily vliv islámského radikálního hnutí, Al-Kájda, v rámci studené války a geopolitického boje proti Sovětskému svazu. Během jedné dekády tak díky značné finanční podpoře a vojenské (i další) pomoci došlo k významnému rozmachu Al-Kájdy na Blízkém východě. Ještě v roce 1992 dostali mudžahedínští bojovníci od USA a Saudské Arábie, která významně již po desítky let podporuje radikální islámská hnutí a propaguje islámský extremismus v podobě wahhábismu a salafismu, 200 miliónů dolarů. Jak uvedl časopis Newsweek, hlavním nepřitelem Al-Kájdy po odsunu sovětských okupantů z Afghánistánu se po své nelegální invazi do této země staly Spojené státy americké. Proto bylo jen otázkou času, kdy dojde k teroristické akci podobné 11. září 2001.

Islámské radikální hnutí ISIS se díky bohaté vojenské a další finanční podpoře především Spojených států, Velké Británie a Turecka, stalo během posledních několika let hrozbou pro celý západní svět. S cílem svrhnout syrský

¹⁶ Za státní terorismus jsou považovány takové činy, na kterých se přímo podílejí státní složky jako armáda, policie či rozvědky, nebo pokud stát podporuje finančně či jiným způsobem jiná teroristická hnutí a organizace.

režim Bašára al-Asada se Spojené státy (a jejich spojenci) rozhodly, podobně jako v Afghánistánu, podpořit teroristickou skupinu, která následně začala terorizovat samotný západ. K rozkvětu ISIS přispěla i destabilizační kampaň Západu proti sunnitskému obyvatelstvu po pádu diktátora Saddáma Husajna. Patřily k ní např. čistky, násilné zabírání majetku či okamžité vyhazovy z práce. Po roce 2007 došlo kvůli spolupráci mezi šíitskými vládami Iráku a Iránu k náhlému otočení strategického kurzu politiky USA a k podpoře sunnitských extrémistů. Členové OOP či Hizballáhu bojovali ve 20. století se zbraněmi vyrobenými v bývalém sovětském bloku a nyní často používají zbraně „Made in Russia“ nebo „Made in China,“ ISIS či Al-Kájda používají naopak západní vojenskou techniku.

Jinými slovy, kromě bývalého Sovětského svazu jsou lídry v podpoře teroristických útoků proti civilnímu obyvatelstvu také západní Evropa a Spojené státy americké. Podpora terorismu má u západních zemí dlouhodobou tradici. V roce 1946 založila armáda USA v Panamě tzv. Školu Amerik (School of the Americas), kterou prošly desítky vojáků a pozdějších diktátorů zemí Latinské Ameriky. V 80. letech byla škola přestěhována do USA a v roce 2001 na základě kritiky části americké veřejnosti a několika senátorů byla škola strategicky přejmenována na Institut západní polokoule pro spolupráci v otázkách bezpečnosti. Mezi významné absolventy, diktátory, patří např. panamský diktátor Manuel Noriega či José Efraín Ríos Montt, který byl před pár lety odsouzen na 50 let za genocidu domorodého obyvatelstva. Desítky vyškolených generálů a vysoce postavených vojenských činitelů ze Školy Amerik se např. zúčastnily tzv. operace Condor (plán Kondor), paktu 6 jihoamerických diktatur, která měla v 70. letech za cíl potlačit politické odpůrce jednotlivých zemí. Výsledkem bylo mučení několika tisíců civilistů a přes 60 000 obětí na životech. USA se podílely na těchto čistkách také poskytnutím technické a vojenské výpomoci.

Možná si někteří vzpomenou také na americkou politickou aféru Írán-Contras, která proběhla v roce 1987. Při ní se zjistilo, že USA tajně vojensky a finančně „zásobují“ radikální skupinu Contras v Nikaragui, která byla zodpovědná za stovky teroristických útoků proti civilnímu obyvatelstvu.

Podobnou agresivní vojenskou strategií v Asii byl v 60. letech plán Phoenix (tzv. Operation Phoenix), kdy Spojené státy společně s vietnamskou armádou v rámci potlačení politického odporu ve Vietnamu porušovaly lidská práva (neoprávněné věznění, mučení, únosy rodinných příslušníků a popravky), přičemž některé zdroje hovoří až o 40 000 mrtvých. A tak bychom mohli pokračovat v dalších zemích jihovýchodní Asie (Laos, Kambodža či Korea).

Vratme se však do Evropy. Už asi jen pamětníci si vzpomenou na masakr alžírského obyvatelstva francouzskými vojsky při Alžírské válce koncem 50. let a začátkem 60. let minulého století. Francouzská vojenská strategie, *ratissage* (pohrabat

vše, co je v cestě), vedla k obrovským ztrátám na životech alžírského obyvatelstva. Vše vyvrcholilo při jedné z demonstrací v Paříži v roce 1961, kdy bylo francouzskou policií zavražděno přibližně dvě stě demonstrantů alžírského původu.

Francouzská post-koloniální strategie je postavena na podobných základech. Málokdo ví, že do dnešní doby je 14 afrických zemí povinno vložit 85 % ze svých devizových rezerv do francouzské centrální banky, což každoročně činí takřka 500 miliard dolarů. Francie totiž ve více než dvaceti afrických zemích praktikuje oficiální strategii *Françafrique* (fric znamená hovorově prachy, tedy peníze), a to za účelem politické dominance, kontroly přírodního bohatství a levné pracovní síly pro francouzské firmy. Netradičně blízká spolupráce francouzské ropné společnosti Elf (nyní Total Fina) s mnoha africkými diktátory není pro francouzskou veřejnost žádným tajemstvím. Francie měla přátelské vztahy s mnoha diktátorskými režimy, např. v Togu, Gabonu či Chadu, a ani v současnosti se nebrání vojenské intervenci, pokud jsou její ekonomické a politické zájmy ohroženy. Mezi lety 1997 a 2002 tak Francie bez záštity OSN vojensky intervenovala ve 26 zemích – následkem byly stovky, možná tisíce civilních obětí. V roce 2006 francouzská armáda zavraždila v Pobřeží slonoviny 65 bezbranných civilistů a těžce zranila dalších 1200 při puči proti prezidentovi Gbagbovi.

V Evropě se v posledních letech stupňuje počet teroristických útoků cílených na civilisty. Tyto události vedou k rostoucí nenávisti vůči muslimům, čemuž napomáhá i tzv. uprchlická krize, v rámci které do Evropy přišlo během posledního roku přes milión uprchlíků právě ze Sýrie a Iráku, tedy hlavního působiště ISIS a dalších extremistických skupin. Proto nelze vyloučit, že s uprchlíky do Evropy přicházejí i džihádisté. Tyto obavy nabyly reálných podob poté, co některé britské a americké univerzity (Kolumbijská univerzita v USA, Univerzita v Greenwichi v Londýně) a respektovaná globální média (The Independent, The Guardian) zveřejnily články o spolupráci (dodávky zbraní a ropy) mezi Tureckem a různými syrskými extrémistickými skupinami a o nekontrolovaném pohybu džihádistů na syrsko-turecké hranici. Byl to především Západ, který pomohl vytvořit podmínky k tomu, aby různé teroristické skupiny (včetně Al-Kájdý a ISIS) získaly takový globální vliv. Přitom během jedné dekády bylo v Iráku zabito přes 1 milión lidí. Za poslední čtyři roky v Sýrii zahynulo takřka půl miliónu lidí, kolem 6,5 miliónu ztratilo své domovy a 13,5 milionu potřebuje humanitární pomoc. Od roku 2001 až do roku 2011 zemřelo v tzv. „válce proti terorismu“ asi 220 000 Afghánců. Tato čísla ukazují závažnost státem podporovaného terorismu. I když se jedná o válečné konflikty, mnoho civilistů zahynulo při teroristických útocích provedených organizacemi, které jsou podporovány západní Evropou, USA a nyní i Ruskem. Jak nakonec vysvětlují profesori Jackson, Murphy a Poynting, že kromě bývalého Sovětského svazu a Číny jsou lídry v podpoře teroristických útoků proti civilnímu obyvatelstvu také západní Evropa a Spojené státy americké. Dále tito autoři tvrdí, že státem podporovaný terorismus zůstává jednou z největších hrozeb současnosti na celém světě.

Faktem je, že studená válka a geopolitický boj mezi Východem a Západem jsou problémem minulosti. Otázkou však zůstává, proč nadále světové velmoci nepřímo podporují současný globální terorismus. V roce 1961 americký prezident Eisenhower varoval svět před hrozbou vojensko-průmyslového komplexu, tedy před propojením vojenských sil, zbrojního průmyslu, politických struktur a dalších skupin s mocenskými či komerčními zájmy. Je možné, že byl Eisenhower takový vizionář? Jestli je totiž někdo vítězem současných konfliktů, včetně globálního terorismu, tak jsou to především finanční instituce, ropný průmysl a zbrojařské firmy, které vydělávají obrovské peníze a lobbují u různých vlád, aby mohly dosahovat stále větších zisků bez ohledu na lidské životy.

Zabránit teroristickým útokům je velmi složité. A je to možné pouze za podmínky, že světové velmoci přestanou hrát dvojí hru. V mainstreamových médiích se mluví o tom, jak např. USA a Velká Británie bojují proti terorismu, přitom různým způsobem podporují autoritativní režimy či radikální hnutí. Takřka nikde neprobíhají debaty o tom, jakým je terorismus obrovským byznysem pro vojensko-průmyslový komplex.

Je tedy logické prohlášení šéfa CIA Johna Brennana z června 2016, že ačkoliv západní vlády utrátily miliardy dolarů v rámci strategie „války proti terorismu“ a zneškodnily desetitisíce teroristů, mají radikální teroristická hnutí více a více stoupenců.

Pro více informací:

Tištěné zdroje

- Jackson R., Murphy E., Poynting S., 2010. Contemporary state terrorism: theory and practice. London: Routledge.
- Unger C., 2004. House of Bush, House of Saud. Scribner, New York.
- Blakeley R., 2009. State terrorism and neoliberalism: the North in the South. London: Routledge.
- Chomsky N., Dieterich H., 2000. Latin America: From Colonization to Globalization. Ocean Press.
- PSR: Physicians for Social Responsibility (US American affiliate), Washington DC, PGS: Physicians for Global Survival (Canadian affiliate), Ottawa, IPPNW (International Physicians for the Prevention of Nuclear War), 2015. Body Count. Casualty Figures after 10 Years of the „War on Terror“. Iraq, Afghanistan, Pakistan. First international edition – Washington DC, Berlin, Ottawa.

Elektronické zdroje

- Sengupta, K., 2015. Turkey and Saudi Arabia alarm the West by backing Islamist extremists the Americans had bombed in Syria. *The Independent*: <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/syria-crisis-turkey-and-saudi-arabia-shock-western-countries-by-supporting-anti- Assad-jihadists-10242747.html>
- Phillips, D. L., 2015. Research Paper – Turkey-ISIS Oil Trade. *Huffington Post*: http://www.huffingtonpost.com/david-l-phillips/research-paper-turkey-isi_b_8808024.html
- Phillips, D. L., 2016. Research Paper – ISIS-Turkey Links. *Huffington Post*: http://www.huffingtonpost.com/david-l-phillips/research-paper-isis-turke_b_6128950.html
- Ahmed, N. 2015. Pentagon Report Predicted West's Support for Islamist Rebels Would Create ISIS. *INSURGE Intelligence*: <https://medium.com/in-surge-intelligence/secret-pentagon-report-reveals-west-saw-isis-as-strategic-asset-b99ad7a29092#.hp9479m1t>
- Ahmed, N. 2015. Islamic State is the Cancer of Modern Capitalism. *Middle East Eye*. <http://www.middleeasteye.net/columns/cancer-modern-capitalism-1323585268>
- Pernin, Ch. G., Nichipourk, B., Stahl, D., Beck, J. and Radaelli-Sanchez, R., 2008. Unfolding the Future of the Long War: Motivations, Prospects, and Implications for the U.S. Army. *Rand.org.*: http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2008/RAND_MG738.pdf
- Chovanec, S., 2015. Recent ISIS and Al Qaeda Rebel Gains in Syria and Iraq: A Result of US Support to Extremists. *Global Research: Centre for Research on Globalization*: <http://www.globalresearch.ca/recent-isis-and-al-qaeda-rebel-gains-in-syria-and-iraq-a-result-of-us-support-to-extremists/5454417>

0 AUTORECH

Lucie Macková, M.A.,

Katedra rozvojových studií, Univerzita Palackého v Olomouci

(lucie.mackova@upol.cz)

Lucie Macková vystudovala mezinárodní vztahy na University of St Andrews ve Velké Británii a na Central European University v Maďarsku. Kurzy týkající se migrace navštěvovala i na univerzitách v Kodani a Oslu. Byla na stáži v Úřadu vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR) a pracovala v Organizaci pro pomoc uprchlíků (OPU). V roce 2013 prováděla výzkum v Libanonu. V současné době je studentkou doktorského studijního programu Mezinárodní rozvojová studia na Univerzitě Palackého v Olomouci, kde vyučuje předmět Migrace v dnešním světě.

Doc. PhDr. Lubor Kysučan, Ph.D.,

(kysucan@fss.muni.cz)

Lubor Kysučan je filolog a historik, působící na Fakultě sociálních studií Masarykoví Univerzity a externě na Přírodovědecké fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Ve své odborné práci se věnuje environmentálním dějinám a dějinám globálních problémů se zaměřením na dějiny migrace. Působil v neziskových organizacích, účastnil se desítky pozorovatelských a humanitárních misí v krizových regionech světa.

Bc. Dominik Obruča,

dobrovolník Pomáháme lidem na útěku a Studentského hnutí za solidaritu
(dominik.obruca@gmail.com)

Dominik Obruča vystudoval sociologii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a v současnosti studuje Mezinárodní rozvojová studia na UP v Olomouci. Účastní se dobrovolnických aktivit iniciativy Pomáháme lidem na útěku (nebo též Czech Teamu) - od září loňského roku do března letošního roku byl čtyřikrát pomáhat v Srbsku a jednou na řeckém ostrově Lesbos. Angažuje se také ve Studentském hnutí za solidaritu, které se snaží pořádat přednášky pro veřejnost (hlavně pro školy) na toto téma.

Mgr. et Mgr. Agnieszka Zogata Kusz, Ph.D.,

Katedra křesťanské a sociální práce, Univerzita Palackého v Olomouci

(agnieszka.zogata@upol.cz)

Agnieszka Zogata Kusz je odborná asistentka na Katedře křesťanské sociální práce CMTF UP, angažovaná hlavně v činnosti oddělení humanitárních studií. Podílela se na vzniku a následně vývoji magisterského oboru Mezinárodní humanitární a sociální práce (existuje od roku 2010). Migračními otázkami, spojenými především s imigrační politikou, se zabývá více než deset let. Svou doktorskou práci v oboru politikologie věnovala faktorům ovlivňujícím tvorbu imigrační politiky v zemi známé emigrací, tj. v Polsku.

MUDr. Juraj Mesík,

Slovak Foreign Policy Association

(mesik@changenet.sk)

Juraj Mesík vystudoval Lékařskou fakultu Univerzity Komenského v Martine a od svých studentských let byl aktivní v ekologickém hnutí a v letech 1989-1992 byl aktivní v politické sféře. Od roku 1993 až do roku 2002 byl ředitelem nadace Ekopolis a v současnosti je členem správní rady. V letech 2003 – 2008 pracoval jako starší specialista ve Světové bance ve Washingtonu na projektech v Keni, Moldavsku, Nigérii, Tanzanii, Thajsku a v dalších rozvojových zemích. Od roku 2010 přednáší předmět Globální výzvy na Univerzitě Palackého v Olomouci a na Fakultě sociálních a ekonomických věd Univerzity Komenského v Bratislavě. Juraj Mesík je autorem početných analytických článků a komentářů ve slovenských a zahraničních médiích.

Mgr. et Mgr. et Mgr. Petra Nedbálková,

Diakonie ČCE, Středisko humanitární a rozvojové spolupráce

(nedbalkova.spolu@diakonie.cz)

Petra Nedbálková pracuje pro Diakonii ČCE-HRS od roku 2015 na pozici zástupkyně vedoucího sekce zahraničních projektů a zároveň koordinuje humanitární projekty v Myanmaru, Jordánsku a Iráku. Před nástupem do Diakonie strávila Petra dva roky v Ghaně jako spolu-vedoucí pedagogického oddělení v asociaci Alliance Française Accra, kde měla na starosti vzdělávací projekty, vedla tým učitelů a administrativních pracovníků. Její další zkušenosti zahrnují vzdělávací a zdravotnické projekty v Beninu a práci se znevýhodněnou mládeží v Beninu a v Ghaně. Pracovala nejen pro neziskový sektor, ale také v soukromém sektoru ve Francii, kde získala magisterský titul v oboru Mezinárodní humanitární pomoci se specializací na DRR (zmírňování rizika vzniku katastrof) na univerzitě Paris-Est Créteil.

Eliáš Molnár,

Diakonie ČCE, Středisko humanitární a rozvojové spolupráce

(molnar.spolu@diakonie.cz)

Eliáš Molnár pracuje v Diakonii od roku 2014 na pozici PR koordinátora. Stará se ale také o fundraising. Do terénu vyjíždí jako podpora projektových koordinátorů, nikoli jako profesionální humanitární pracovník. Jeho pohled na práci v cílových zemích je tedy zcela laický, ale z toho důvodu daleko lépe srozumitelný veřejnosti. V minulosti se Eliáš věnoval zejména práci s rizikovou mládeží.

Mgr. Šárka Řehková,

Svaz měst a obcí ČR

(rechkova@smocr.cz)

Šárka Řehková vystudovala Západočeskou univerzitu v Plzni, kde získala titul Mgr. v oboru Mezinárodní vztahy. Od roku 2013 působí na Svazu měst

a obcí ČR v Sekci pro projekty a zahraniční vztahy, kde se mimo jiné věnuje problematice decentralizované rozvojové spolupráce a řízení národních a mezinárodních projektů Svazu. Je členem Rady pro zahraniční rozvojovou spolupráci MZV ČR, členem pracovní skupiny pro Mezinárodní spolupráci Rady evropských obcí a regionů (CEMR), členem pracovní skupiny CIB (*Capacity and Institution Building*) mezinárodní instituce Spojená města a místní samosprávy (UCLG) a tajemnicí delegace ČR do Kongresu místních a regionálních samospráv Rady Evropy (CLRAE). Tři roky působila jako dobrovolný pracovník pro oblast *public relation* Salesiánské asociace Dona Boska, která se zabývá rozvojovou spoluprací (2011-2013). Je autorkou a spoluautorkou článků a publikací týkajících se decentralizované rozvojové spolupráce.

Radovan Dluhý-Smith, M.Sc., B.A.,

**Katedra rozvojových studií, Univerzita Palackého v Olomouci
(radovan10@yahoo.com)**

Radovan Dluhy-Smith vyučuje na katedře Rozvojových studií od jejího vzniku v roce 2007. Zde se zaměřuje se na region Latinské Ameriky, avšak v rámci předmětu rozvojových teorií sleduje dopady rozvojových projektů na celý svět. Od roku 2015 se věnuje doktorskému studiu na Vídeňské univerzitě. Jeho disertační práce zkoumá souvislosti mezi terorismem a rozvojovou spoluprací.

Editor: Mgr. Lenka Voleníková,

**Katedra rozvojových, Univerzita Palackého v Olomouci
(lenka.volenikova@upol.cz)**

Lenka Voleníková vystudovala Mezinárodní rozvojová studia na Univerzitě Palackého v Olomouci, kde v současné době pokračuje ve studiu v rámci doktorského programu. Ve své vědecké práci se věnuje městskému zemědělství v rozvojových zemích. V letech 2011 až 2013 působila jako koordinátorka MFF Jeden svět v Olomouci. Na Katedře rozvojových studií je řešitelkou projektu Letní škola rozvojové spolupráce.

Editorka Mgr. Lenka Voleníková

Rozcestník I

Výkonný redaktor prof. RNDr. Zdeněk Dvořák, DrSc., Ph.D.

Odpovědná redaktorka Mgr. Jana Kreiselová

Technická redakce Mgr. Radim Měsíc

Jazyková redakce Marian Jahoda

Obálka Mgr. Radim Měsíc

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občanskoprávní, správněprávní popř. trestněprávní odpovědnost.

Vydala Univerzita Palackého v Olomouci

Křížkovského 8, 771 47 Olomouc

www.vydavatelstvi.upol.cz

www.e-shop.upol.cz

[vup\(at\)upol.cz](mailto:vup(at)upol.cz)

Vytiskla EPAVA Olomouc, a.s.

Chválkovická 223/5

779 00 Olomouc

1. vydání

Olomouc 2016

Edice – Sborník

ISBN 978-80-244-5060-5

Neprodejná publikace

VUP 2016/0386

LETNÍ ŠKOLA
ROZVOJOVĚ
SPOLUPRÁCE

ČESKÁ REPUBLIKA
POMÁHÁ

Univerzita Palackého
v Olomouci